UNIVERSAL LIBRARY

శ్రీ

కృతిసమర్పణము

శ్రీమత్తిరుపతికవిసు
త్రామసుహృత్త్వాభిరామ! రసవత్కవితో
ద్దామా! వేంకటశాస్త్రీ!
స్వామీ! గురుదేవ! కొనుము సాష్టాంగనతుల్.

ఎన్నఁడు బెండుపల్కుఁ దవ దెవ్వని నాల్కకు, నే యుదారభా
వోన్నతునిన్ రసార్ద్రహృదయున్ వరియించుట సాటిబోంట్లలో
మన్ననఁ గాంచె నాంధ్రి, యతిమానుష మేని యుపజ్ఞ, యట్టి సం
పన్నకళాప్రపంచపరిపాలనధూర్వహుఁ గొల్చి శ్రీపతిన్

జగదాశ్చర్యకరావధానకవితాసంపత్తికిన్ మ్రొక్కి, మీ
యుగళస్నేహము ప్రస్తుతించి, భవదీయోదారభావప్రసా
దగుణోత్ఫుల్లకృతిప్రసూనవిగళన్మారందధారాసురా
పగ నోలాడి, రచించి తెచ్చితిమి దేవా! నీకు నీదక్షిణన్.

వసుధాధీశులు కానుకలంప, సుకవుల్ పద్యోపహారమ్ములం
ప, సుధీశాలి శుభాభినందనము లంపన్, సంస్కృతాంధ్రాంగనల్
కుసుమోపాయన మంపఁగా నొదవె నీకున్ షష్టిపూర్త్యుత్సవా
వసరం; బీ చిఱుకబ్బ మప్పనము దేవా! నీకుఁ గైకోఁగదే!

కేతనతోడఁ బొత్తునకుఁ గేల్ కలపం దలపోసి కాదు, నీ
చేతము మెచ్చఁగాఁ గవిత చెప్పఁగ నేర్తు మటంచుఁ గాదు, వి
ఖ్యాతికిఁ గా, దిఁకేమనిన, నద్యతనాంధ్రకవిప్రపంచని
ర్మాతకు భక్తిమై నుడుగరల్ ఘటియించెడి పూన్కయే సుమీ!

సంచితపూర్వపుణ్యము లొసంగు ఫలమ్ములుపోలె వాసనల్
ముంచుకొనన్ నవప్రసవముల్ విరబూచుచునున్న దీవు క
ల్పించిన పాదులందుఁ బ్రభవించిన నూత్నకవిత్వవల్లి ; యీ
కొంచెపుఁబూలమాలఁ గయికొమ్ము గళాభరణమ్ము నీకగున్.

భావవిశుద్ధి దోఁపఁగ భవత్పదముల్ భజియించునాఁటి మా
సేవలు మెచ్చి యాదరవిశేష మెలర్పఁగ సల్పినట్టి మీ
దీవన నిక్కమై యొసఁగెఁ దియ్యనికావ్యఫలమ్ము నేఁటికిన్ ;
నీ విడినట్టి భిక్ష యిది నీకె యొసంగెద మిప్డు విందుగాన్.

పుడమిఱేఁడులు తల లడుగులు మోవంగ
నర్పించుకానుక లందువాఁడు
అత్యద్భుతంబైన యవధానవిద్యకుఁ
బ్రభవకారణమైన ప్రతిభవాఁడు
పీనుఁగోయికిఁ దేనెసోనలు వర్షించు
వాఙ్మాధురికిఁ బేరువడినవాఁడు
చిననాఁడె వలచివచ్చిన కవితాకన్య
నేకపత్నిఁగఁ జేసి యేలువాఁడు

పూర్ణకాముండు త్యాగియు భోగియైన
గురుని ఋణ మీఁగుపొంటె నీ చిఱుతకబ్బ
మన్నతి గడించుకొనుఁగాక యాంధ్రవాణి
కడకనుల జాల్గొను ప్రసాదకణాలవాప్తి.

ఇట్లు

గురుదక్షిణ.

సౌందరనందము

పునరాగమనము

యన్మహోత్త్యాగమహిమమ్ము నాలకించి
మూఁడుకాలముల్ రోమాంచమును వహించు
నేడుదీవులకున్ బ్రాఁకి యెవని ధర్మ
లతలు ననలెత్తె నాశాక్యపతిసుతుండు

తనతోడి దే లోకమని నమ్మి దరి ద్రొక్కి
యున్నట్టి పితృదేవు నుజ్జగించి
యురమున వ్రాలి మైమఱచి నిద్దుర చెందు
లలితాంగి స్నేహవల్లరిని ద్రెంచి
తనసుత కరమోడ్పుఁగనుల నవ్వుచుఁ గూర్కు
పట్టిపైఁ జను కూర్మి పట్టి తెగిచి
తనమూఁపుపైఁ గేలుఁదలిరు చాఁపఁగఁ జూచు
పుడమిచేడియకు దోఁబూచిచేసి

సత్యమార్గగవేషణాసక్తుఁ డగుచు
నడవులం జొచ్చి తపముల నాచరించి
'నేతి నేతి' యటంచు ననేకగతుల
బడలి కనుఁగొనెఁ దుదకు నిర్వాణపథము.

పరమపదామృత మ్మటులు పారణసల్పిన యాత్మబోధముల్
విరిసి తమంతటన్ హృదయవీథుల వెల్లువలై తొలంకెనా
కరుణాసరోజసుందరతదక్షియుగమ్మున జాలువారెఁ సం
సరణమహాబ్ధిమగ్నమగు మానవకోటిపయిన్ గృపాఝరుల్.

అమ్మహాత్ముఁ డంతట మహాద్భుతమైన వినూత్నధర్మచ
క్రమ్మును గేలఁ ద్రిప్పుచుఁ బురమ్ములు చేరఁగవచ్చెఁ బాలసం
ద్రమ్మున నుద్భవించిన సుధాకలశమ్మును దాల్చి నాకలో
కమ్మునవారిఁ బ్రోచుటకుఁగా దరిచేరిన వెజ్జుకైవడిన్.

వారణాసీముఖక్షేత్రవరములందుఁ
బండితసదస్సులంగూర్చి పరమనూత్న
ధర్మము నుపన్యసించె సదస్యులెల్లఁ
బదులుపలుక నెఱుంగక ప్రణుతిసేయ.

పల్లెలఁ బట్టనమ్ముల నవారిగ నీగతి ధర్మబీజముల్
చల్లుచు నేగుచో, నడుగుసాగఁగనీయక 'మాకు మా' కటం
చెల్లరుఁ జుట్టువాఱుదురఁటే! తినుబండము చేతనుండఁగాఁ
దల్లిని జేరు పిల్లలవిధంబున, నాపలు కెంతతీపియో!

పండితుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడుఁ బామరుఁడైన నిషాదుఁడున్, ధరా
ఖండలుఁడున్ దదీయశిబికావహుఁడున్, రణధూర్వహుండు, భీ
రుండును, వారు వీ రనుచు నోయక యెల్లరుఁ గూడివాడి కే
ల్దండలుపట్టి పోఁదగిన దారి ప్రజాళికిఁ జూపి చెప్పుచున్

నలుదెసలఁ బొంచిన వృకాళివలన భీతి
మాన్పి గొల్లఁడు గొఱియల మనుచురీతి
జననమరణరుజాభీతి జనులకెల్లఁ
బాపి సుగతుం డశోకమా పదముఁ జేర్చె.

తన మెట్టిన పల్లీప
త్తనములు తీర్థమ్ములగుచుఁ దనరఁగ భవతా
పనివారకబోధామృత
మును గురియుచుఁ గపిలవాస్తుపురమున్ దరిసెన్.

ఆలనాఁటి నడిరేయి నశ్వరాజము వెన్ను
చమరి వీడ్కొనినట్టి స్థలము దాఁటి
చెన్నఱి దాలఁ దోఁచిన రాజగృహలక్ష్మి
పుల్కుపుల్కునఁ దన్నుఁ బోల్చికొనఁగ
నెలగోలుమూఁకల యెల్గుల సౌధవా
తాయనమ్ము లపావృతములుగాఁగ
దలుపులు తెఱచి పౌరులు కిమితిబ్రువా
ణులగుచు వెఱగంది నిలిచిచూడ

నాత్తపరతత్త్వబోధమా నాత్మతేజ
మానవేందుని బరివేషమై భజింపఁ
బురము చొత్తెంచి నిలిచిన బోధిసత్త్వుఁ
గనుకనిఁ గని పౌరులు గములుగూడి,

బోధిసత్త్వుఁ డనుచు మునికులమణి యంచు
భూపసుతుఁడు సంగముక్తుఁ డనుచు
శాక్యరత్న మనుచు శౌద్ధోదని యటంచు
నడుగడుగున విన్న యాజనమ్ము,

అతఁడఁటే, సుకృతాత్మయైన మాయాదేవి
కడుపారఁ గన్న బంగారుతండ్రి!
ఆలుబిడ్డలును రాజ్యముఁ దృణమ్ముగఁ గాన
కేగినట్టి విరక్తుఁ డీతఁ డఁటవె!
వీఁడెయానే, కన్నబిడ్డలవలె మమ్ము
రక్షించుననుకొన్న రాసుతుండు!
మనబోఁటి పాపులకును మోక్షము నొసంగ
నరుదెంచు పుణ్యాత్ముఁ డఁటవె యితఁడు!

ఎంతభాగ్యమొ, యెన్నాళ్ళకే లభించె
సౌమ్యగంభీరమైన యీ చక్కనయ్య
నెమ్మొగము గాంచు పుణ్యమ్ము, నిఖిలజగము
లేలఁగలవాఁడు కాఁదగఁడే యితండు.

మున్ను గుఱ్ఱాలజంటలను బూన్చిన బంగరుతేరిపగ్గముల్
చెన్నఁడు తాల్పఁగా సరిగచేలలు దాలిచి తూర్పుఁగొండపై
నున్న సరోజబాంధవునియొప్పున నేగెడి రాచబిడ్డకా!
ప్రన్ననిమేనఁ గావియును, బాదచరత్వముఁ, గఱపాలయున్.

మునుపటినాళ్ళఁ బౌరజనమున్ గనినంతనె పేరుపేరునన్
నెనరును జిందు చూపులను నెయ్యపుమాటలఁ దేర్చు తేఁ 'డహో'
యనఁడు, 'సుఖమ్మె' యంచడుగఁ డప్పటి కిప్పుడు చూచియున్; మఱే
మనఁగల, దీపురమ్ముదెస నాదృతిమానెనొ, విస్మరించెనో ?

అనుచుఁ జేరనరిగి యక్కజంపడువారు
బుద్ధదేవ! మమ్ముఁ బ్రోవుమనుచుఁ
జక్క గాల నిలిచి సాఁగిలపడువారు
దరియ నరిగి కుశల మరయువారు.

అయిన స్త్రీబాలవృద్ధప్రజాళికతన
వెల్లివిరిసిన నదివోలె విరిసెఁ బురము
రాచవారెల్ల గౌతము రాక వినుచుఁ
దీర్థమున కేగుపగిది నేతెంచి రపుడు.

తడియాఱని కన్గవయున్
బాడియాఱిన నోరు నాచుఁ బుత్రునికై చే
ద్పడియున్న వృద్ధభూపతి
తడఁబడుచున్ జేరవచ్చెఁ 'దనయా' యనుచున్.

కజ్జలహీనమై కాంతిబాసిన కనుం
          గొనలందు బాష్పాంబుకణము లురుల
విగతసంస్కారమై వ్రేలు పెన్నెఱికురుల్
          చెదరి వెన్నునఁ జిక్కుఁజీరువడఁగ
వసివాళ్ళువాడిన పసిఁడిమైతీవ సం
          భ్రమయానవశతఁ గంపమువహింపఁ
గాలినచెక్కిళ్ళ పయిపయిన్ జాలువా
          ఱిన కంటినీరు చారికలుగట్ట

నంతిపురి వీడి వచ్చి శూన్యావలోక
నములఁ గాంతుని గనుచు, రూపము వహించు
శోకమనఁ దాల నిల్చె యశోధరయును
కొడుకుకూఁకటి నొక కేలఁ బుడికికొనుచు.

మమతావిరహితమున్ సం
భ్రమదూరముఁ గరుణారసతరంగితమున్ శాం
తమహోదారమగు కటా
క్షమునన్ దజ్జనముఁ గనుచు గౌతముఁ డనియెన్.

సుతుఁడంచున్ బతియంచు బాంధవుఁడఁటంచున్ మోహవిభ్రాంతిసం
గతులై, దుస్తరశోకవార్ధిఁ బడి చీకాకైన యో జీవసం
తతులారా! కలిపాశబద్ధులగు నార్తప్రాణులారా! జను
ర్మృతిసంపీడితులార! సత్యపథమున్ మీరెల్ల పాలింపుఁడీ!

భావింపన్ క్షణభంగురమ్మయిన జీవవ్రాతమున్ నమ్మి, యే
లా విభ్రాంతమతిన్ భవాంధువునఁ ద్రెళ్ళన్ జూతురయ్యయ్యో! యీ
చావుంబుట్టువులేల? కామ్యమృగతృష్ణావారికై పర్వులే
లా? వేభంగులసృష్టి నిత్యపదవాచ్యం బున్న విన్పింపుఁడీ!

మొదలిసంసృతిబంధకారణముఁ దన్మోక్షమ్ము నూహింపలే
కెద హింసారతి నూని పాపమతులై యేలా చెడర్ ? ద్రొక్కఁగాఁ
గదరయ్యా ! నవధర్మమార్గమును, వక్కాణింపుఁడీ సత్యభూ
తదయాశీలత్రిశబ్దయుక్తమగు మంత్రం బర్థి వేనోళులన్.

యమనియమమ్ము లాకులు, యథార్థము నాభి, సమాధి నేమియై
యమరిన ధర్మచక్రము దయామతిఁ దాలిచి త్రిప్పరయ్య ! యా
యమునకు బొమ్మవెట్టియు, భవాసుర నొదల మెట్టి, మోక్షకాం
త మెడను తాలిగట్టుటకుఁ దారసిలున్ శుభతంతుసంతతుల్.

భవమను నైంద్రజాలికునిపాణితలమ్మునఁ జిక్కి, నశ్వరం
బవు సుఖచంచలాద్యుతులకై వలపూని, సువర్ణశృంఖలల్
దవిలిచి యొండొకళ్ళకు సదా నటియింతురు కీలుబొమ్మలై ;
తవిలి చరింపరాదె నవధర్మము జన్మవిముక్తికల్గెడున్.

చరియింపరే ! పాపసంఘాతతిమిరప
　　లాయనమంత్ర మస్తేయపథము
పాలింపరే ! యపవర్గదుర్గకవాట
　　పాటన మ్మిది సత్యవాక్నియమము
కైకొనరే ! లోకకల్యాణకృద్ధర్మ
　　సారభూతం బహింసావ్రతమ్ము
అంగీకరింపరే ! యలరువింటికి దురా
　　సద్యమైన యీ బ్రహ్మచర్యదీక్ష

　　తాల్పరే ! శాంతిదాంతినిధానములకు
　　మహితసిద్ధాంజనమ్ము సమత్వబుద్ధి ;
　　ఆమయజరాపమృత్యువు లంటనీని
　　శీలకవచమ్ము దీనిఁ గై సేసికొనరె !

ఇది సత్యం, బిది నిత్యం,
బిది భవలతికాలవిత్ర, మిది శితదంష్ట్రా
వదనయగు మిత్తయాదలఁ
బదార్పణము, భవ్యమోక్షపద మియ్యదియే.

అని చాలించిన, వింజ మూకిడినయట్లై శ్రోతృలోకమ్ము క
న్గొనలన్ హర్ష జలమ్ము నిండఁ గనుఁగొంచున్, భక్తిరంగత్తరం
గనిమజ్జన్మ్రదితాంతరంగమగుచున్ గ్రై మోడ్పు సంధించి, బు
ద్ధునిపాదమ్ముల వ్రాలె, వృద్ధనరనాథుం డంత మున్నాడుచున్.

'చిరకాలం బనపత్యతాకలుషశుష్కీభూతుఁడై యున్న నా
దురితమ్మున్ దొలఁగింపఁ బుట్టితని సంతోషించితిన్ దొల్లి, యో
కరుణాసాగర! కేవలమ్ము నపవర్గప్రాప్తిసంధాతయా
గురుఁడం చిప్డు డెఱింగికొంటి నినుఁ గన్గొంగంటి మిన్నంటితిన్.

దేవ! యీదీనునకు ధర్మదీక్ష యొసఁగు'
మనుచు నంజలిఁబట్టి యార్ద్రాతముఁ దాల్పఁ,
దక్కు జన మంత నధికారతారతమ్య
ములకు ననురూపమైన దీక్షలు వహించె.

పతిపదాబ్జాతముల వ్రాలి, పాదధూళి
తనయునకు రక్షగా మోముఁదమ్మి నిలిపి,
'నీ కివే జోత' లనిపించె నిర్వికార
మానస యశోధర గుణప్రసూనలతిక.

శరణము బుద్ధదైవము, ప్రశస్తతరమ్ము తదీయధర్మమే
శరణము, సత్యవాఙ్నియమసారదయాపరతంత్రవృత్తియే
శరణము మాకటంచు, జనసంఘము లాడుచుఁ బాడుకొంచు మం
దిరముల కేగి ధర్మనిరతిన్ జరియింపఁ దొడంగె నొప్పుగన్.

పరమపతివ్రతల్ కపిలవాస్తుపురిన్ గృహిణీమతల్లు లా
దరమున వేళదప్పక సదా తనరాక ప్రతీక్షసల్పుచున్
సురుచిరభిక్షులన్ సలుపుచున్ భజియింప, వసించెఁ దత్పురీ
పరిసరవృక్షవాటి భగవంతుఁడు శిష్యగణమ్ము గొల్వఁగన్.

ఇది
ప్రథమసర్గము.

చెవిదాఁకన్ గొనయమ్ము తుంటవిలు నీచేఁబూని, యాలీఢపా
దవిలాసమ్ముగ నిల్చిపొల్చు సొబఁగున్ గందోయికి న్విందుగా
నవలోకింపుచుఁ, బూవుటమ్ము రతి నీ కందింప, డెందమ్ములన్
గవియ న్నాటెడి లక్ష్యశుద్ధికి నమస్కారంబు మీనధ్వజా!

భిక్షాగమనము

కలఁడు మహితాత్ముఁడైన శాక్యర్షి కొక్క
సవతి తమ్ముండు, కాంతిని స్తంద్రుఁ డతఁడు
నందుఁడను కోడెప్రాయపుటందగాఁడు,
సార్థకాఖ్య సుందరి వాని యతివమిన్న.

కేళీమందిరమందుఁ బుష్పలతికాక్రీడానికుంజమ్ములన్
బాలాస్నిగ్ధకపోలదర్పణరుచిన్ భావింపుచున్ జుంబన
వ్యాలోలుండగు నందసుందరు స్మరధ్యానమ్మునన్ బుద్ధు ధ
ర్మాలాపమ్ములు వీనుదోయిఁబడునో యాత్మన్ బ్రవేశించునో!

పంతము గర్వరేఖయును భాసిలుమానిని, మానసంపదన్
గాంతి దలిర్చుభామిని, వికాససుహాసిని, నాత్మసుందరిన్
సంతతసేవలం దనుపు నందునకున్ సుగతప్రచార మొ
క్కింత యెఱుంగనైన, రుచియించునె వానికి ముక్తిమార్గముల్?

పాతరలాడు తద్భ్రుకుటివల్లి యెటుల్ చలియించు నట్టులన్
జేతము తాండవింప మఱచెన్ నృపసూనుఁడు విశ్వమెల్ల, వే
లాతిగమౌ తదీయరుచిరాంగవిలాససుధాంబురాశిపీ
చీతతిఁ దొప్పదోఁగి నిలిచెన్ జెలిచూపుల పాపపోలికన్.

నడవుల రాజహంస, తెలినవ్వుల వెన్నెలవాఁక, ప్రేమలూ
రెడు నునుఁబల్కుఁదేనెపెర, రెమ్మలువైచు విలాసవల్లి, ప్రే
ల్మిడి హృదయమ్ము నుచ్చిచను మేలిమిచూపు సుమాస్త్రమైన యా
పడఁతుక నందభాస్కరుని బాయఁగనోర్వదు ఛాయయుంబలెన్.

పలుకుల్ సేఁతలు నెమ్మనమ్ము లొకటై, భావింపఁగారాని కూ
ర్మలపేర్మల్, వలకాఁకలన్ గసరుటల్, రోషారుణాక్షుమ్ముగాఁ
దిలకింపన్ బతిమాలుటల్, పులక లుద్దీపింపఁగాఁజేయు ము
ద్దులు, గిల్గింతలు కౌఁగిలింతలును బ్రొద్దుల్ పుచ్చు నాజంటకున్.

తానా సుందరనందుఁ, డవ్వెలఁదియా తన్వంగలావణ్య లీ
లానందైకనిధాన, మొండొరుల ప్రేమాలాపకేళీవినో
దానూనానుభవమ్ములా మదనవిద్యాదైశికమ్ముల్, సముల్
కానన్ రారు గదోయి, కామిజనలోకమ్మందు నాదోయికిన్.

చివురాకుబాఁకు దాల్చిన వజీరునకుఁ ద
త్ప్రియమదకు లక్ష్యభూతమ్మునాఁగ
నత్యంతమోదమ్ము నిత్యమాంగళ్యమ్ముఁ
దలదాఁచుకొన్నట్టి నెల వనంగ
నుపమింపఁగారాని యుత్సాహవిజయముల్
తోడునీడై కూడియాడె ననఁగఁ
గని విని యెఱుఁగని గగనపుష్పము నూత్న
సౌరభ మ్మొక్కటఁ గూరె నాఁగఁ

గొతుకము మొలపించు నొకళ్లొకళ్ల
హాసవీక్షణకిలికించితాదులెల్ల
మధుర మధురముల్ గాఁగ నామిథున మొప్పె
నాసతీవలు ననుచు ప్రాయంపువేళ.

సడలని కౌఁగిలింతలకుఁ జందనచర్చలు పేటులెత్తఁగా
నెడపడనట్టి చూపులకు నిర్వర మైజిగి విందుసల్పఁగా
నుడుగకపల్కు చాటుమధురోక్తుల నాత్మలు హత్త, సీమమీ
ఱెడు ప్రణయాంబురాశి విహరించును దన్మిథునమ్ము వింతగన్.

మానవలోకనాయకకుమారవతంస మతండు నందనో
ద్యానవిహారి దైవతలతాంగియొ నాఁజను గాంతఁ గూడి, యీ
మానవకోటిఁ జేరక యమర్త్యులఁ గూడక యొప్పె భూతసం
తాననవీనసృష్టిపరిణామ మిటుల్ నెఱవేఱెనో యనన్.

మేలేర్చి నందుండు పూలు గోసియొసంగ
సరము లందముగ సుందరి రచించు
మొలఁత వర్ణమ్ములు మేళవించియిడంగ
హారువ్వమై నతఁడు చిత్తరువు వ్రాయఁ
బతి సుకుమారభావము వచించిన నను
రూపపద్యమునఁ గూర్చును లతాంగి
అతివ చక్కనిరాగ మాలపించిన వీణ
పలికించు నతఁడు మై పులకరింప

నెఱ్ఱసెరల నందునిచూపు లింతి యాన
నేందునకుఁ గెంపుల నివాళు లెత్త, నతివ
కజ్జలపుఁజూడ్కి ప్రియుని వక్షఃకవాటిఁ
గట్టుఁ దోరణములు నల్లకల్వపూల.

ప్రాలేయగిరికందరావినోదవిహార
పరులైన సిద్ధదంపతు లనంగ
విబుధతరంగిణీవీచికాడోలలఁ
దూఁగెడి రాయంచదోయి యనఁగఁ
గవిమనఃపంకజాసవసిక్తమై రసా
గ్రమున నాడెడి పదార్థము లనంగ
నానందపరిఫుల్లమానసేంద్రదహరతా
రాధ్యమం దాడు జీవాత్మ లనఁగఁ

జీవుచింతల దిగఁద్రావి, చెన్నుమిగిలి,
హృదయసంవేద్యమయ్యు, నాత్మైకగమ్య
మైన యద్వయసౌఖ్యరసామృతమ్ము
ననుభవింతురు వారు నిరంతరముగ.

బ్రతుకు నిక్కమ్మయేని యవ్వారిపట్ల
విరతిలేని స్వప్నమ్ముగా జరుగఁబోలు,
బ్రతుకు నిక్కముగాక స్వప్నమగునేని
సత్యమై తోఁపఁబోలు నాజంపతులకు.

ఐహికవిచారముల నెల్ల నవలఁద్రోచి
భంగమెఱుఁగని యానందపరమయోగ
రతి మెలంగుచు, భానుని రాకపోక
లరయనేరనివేళ సుందరియు నొకట.

తనకున్ బాపట చక్కదిద్ద, సుమనోదామమ్ము వేణీభర
మ్మునఁ గూర్పన్, గలపమ్ము లద్దఁ, దిలకమ్మున్ దీర్ప, వింజామర
మ్మును దాల్పన్ సడిసన్న నందుని కరాంభోజాతయుగ్మమ్మునన్
వనితారత్నము దర్పణమ్ము నిడి నిల్వంజేసి తా నంతటన్.

అద్దములోన నీడయును, నద్దము దాల్చిన నాథుమోమునన్
ముద్దులుగుల్కు మీసముల పొల్పు గనుంగొనుచున్, మృగీమదం
బద్దిన యంగుళీకిసలయమ్మునఁ జెక్కులఁ బత్రభంగముల్
దిద్దుకొనందొడంగె సుదతీమణి నేరుపుమీఱ నవ్వుచున్.

లలన కపోలదర్పణములన్ రచియించెడి పత్రభంగముల్
తెలితళుకొత్తు ముత్తియపు దీధితులన్ గడకొత్తు లేఁతన
వ్వొలయఁగఁ జూచునందుఁ డపు డుష్ణానియూఁదిన, నూర్పు తుంపురుల్
తళతళలాడుచున్ మెఱయు దర్పణమున్ గనుమాయఁ జేసినన్.

నాతియు నాథు తుంటరితనమ్మునకున్ మది మెచ్చుపుట్టియున్
జేతము డాఁచి, తెప్పతుదఁ జిందెడు చిర్నగ వప్పళించి, రో
షాతికషాయవీక్షణశితాస్త్రపరంపర జాఱఁ, గెంపుడాల్
వాతెఱ కంపమందఁ గుటిలభ్రుకుటీకలలాటపట్టయై.

'ఈ పలుగాకిసేఁత లివియెల్లను నేర్తువు లెస్సలాయె, నే
నోపను జు'మ్మటంచు శ్రవణోత్పలమున్ గొని వైచెఁ గాంతునిన్;
నూపురకంకణక్వణమనోహరయానముమీఱ మారుమో
మై పెడఁబాసిపోవుసతి కడ్డముగాఁ జనుదెంచి నందుఁడున్.

పైఁటచెఱంగు పట్టి నిలుపన్, జెలి కొంగు తెమల్చికొంచు 'ము
మ్మాటికి నన్ను ముట్టెదుసుమా! యిదె యొ' ట్టని ముట్టఁబల్క, 'స
య్యాటకు నుహ్హా టన్న యలుకా? ములుకుల్ వలె డెంద ముచ్చిపో
నాటెదు వాడిచూపు లలనా!' యని ముట్టెను దత్పదద్వయిన్.

మౌళితలప్రఫుల్లకుసుమమ్ములు మున్నుగ రాల, నాగతిన్
వ్రాలి తదంఘ్రులన్, వెఱపు పైకొను చూడ్కి మొగమ్ము నెత్తి 'న
న్నేలిన దేవి! చూపుటురు లేల బిగించెదు మోము ద్రిప్పి, గ
గ్గోలుగఁ ద్వన్మనఃప్రియశకుంతము నాహృదయమ్ము కూయిడన్.

దోసముగల్గె నావలన దోసిలియొగ్గితి నేలుకొమ్ము, నీ
దాసుఁడ' నన్న కాంతుఁ గని, తన్వి పకాలున నవ్వి, 'యింతలో
నే సడలెన్ గదోయి, యిసిసీ! మనబింకము లింతపాటివా,
కాసరకూసరైతి' వని, కౌఁగిటికిం డిగి చెక్కుదువ్వుచున్.

'కటకట! పాపపుంగినుక గైకొని, యబ్రపుఁగెంపువన్నియన్
బుటపుటనైన మత్ప్రియు కపోలము వెల్వెలవాఱఁజేసితిన్
గటికయెడందదాన' నని, కందిన నందుని నిందుడెంద మూ
ఱటగొనఁ, జెక్కుటద్దముల రాగము చిందఁగ ముద్దుపెట్టుచున్.

'సాంత్వనమ్మృదూక్తిచతుర! విస్రంభకార్య
నిపుణ! మన్నాథ! దరిలేని నీ యగాధ
హృదయరాజ్య మేకచ్ఛత్ర మేలఁజూతు,
నెట్లు మన్నింతొ? యీ లఘుహృదయురాలి.

అపరాధప్రియ కారితానవనవంబౌ ప్రేమ లీలాసుధన్
గృపమై మచ్చపలాంతరంగమున నిక్షేపించి, యీ దాసురా
లిపయిన్ జూపు ననుగ్రహమ్మునకుఁ గల్పింతున్ మదాత్మాంబుజ
మ్ముపచారమ్ముగ నల్పమం చనక యెట్లో స్వీకరింపంగదే.'

అని మనఃప్రియముగ్ధభాషణము లలర
నక్కునన్ బ్రాలిన లతాంగి నాత్మఁజేర్చి,
పాపటన్ జక్కదిద్దుచు ఫాలతలము
ముద్దుగొని, తేరకొన నాతిమోము గాంచి.

'అలుక మొయిళ్లమాటునఁ ద్వదాస్యవిధుండు ముహూర్తముండి యు
జ్జ్వలదరహాసచంద్రికలు పర్వఁగ వెండి ప్రసన్నుఁడౌట యో ని
కలికి! వినూతనోత్సవము గాదొకొ? యిర్వుర మిట్లు సాఁకు పె
న్వలపులకల్పవల్లి కతివా! యివియేగద దోహదక్రియల్.

పాణిద్వంద్వము నూని కౌఁగిటఁ గదింపన్ జూతు నిన్, నీదు వి
న్నాణంబున్ మఱి దోయిలింపఁదలఁతున్, నాచూడ్కులన్ ద్రావుదున్
నీ నవ్యామృతవీక్షణమ్ములను, నీ నిశ్వాససౌగంధ్య మా
ఘ్రాణింతున్ మెయియెల్లఘ్రాణములుగాఁ, గైమోడ్పు నీ చెల్వొకున్.

రాగరంజిత మన్మనోరత్న మింత
యింత శకలమ్ము లొనరించి యింతి! నీదు
కంఠహారమ్ము నొనరింతుఁ, గడమయిడక
వినుతు హృదయప్రబంధమ్ము విశదఫణితి!

వెలఁది! యీ రాగలతలు పుష్పించునట్టు
లీ మనోరథములు ఫలియించునట్లు
దరు లొరసి పాఱు నీమమతాస్రవంతిఁ
దేలిపోదము పెఱతలం పేల మనకు?

అరమరలేని కూరుముల నాడుచుఁ బాడుచుఁ బ్రేమశీధుపా
నరతులమై చరింతము, మనస్విని! చెక్కులఁ బత్రభంగముల్
విరచనసల్పుకొ' మ్మనుచు, వెండియు మండనసాక్షిభూతముౕ
సరసుఁడు దాల్చి నిల్చెను హసన్ముఖుఁడౌచు మెఱుంగుటద్దముౕ

దర్పణముఁ దాల్చి నిల్చిన ధవుని మోము
నెడనెడఁ గనుంగొనుచు రచియించుకొనియెఁ
జెలియ నునుఁజెక్కులందు విశేషకమ్ము
నెమ్మొగమ్ము సశైవలాబ్జమ్ము దొరయ.

ఉడురాజోపలఘట్టనాసుభగమై వ్యోమమ్ముఁ జుంబించు మేల్
పడకింటౕ లలితోపభోగకలనాపారీణుఁడై నందుఁ డా
మడఁతిౕ గూడి యిటున్న వేళఁ, బిలిచెౕ మధ్యాహ్నభిక్షార్థియై
గడపౕ మెట్టిన గౌతముండు 'మమ భిక్షాం దేహి' యౕ వాక్యునౕ.

అనుజన్మావసథం బఁటంచు మది నెయ్యం బూనునో, లోనికిన్
జనునో, నెమ్మొగమెత్తి కన్గొనునొ నిస్సంగుండు శాక్యర్షి ని
ల్చెను దద్దేహళి నన్యగేహములఁబోలెౕ జెప్పపాటంత, పో
యెను దారింబడి 'యస్తి నాస్తి'యను పల్కొందుౕ వినౕ రామిచేౕ.

అగురుగంధమును లొద్దుగపూలపిండితో
నలుఁగులు నూఱును జెలువ యోర్తు
నీహారవారి పన్నీరు సాఁబాల్లుగా
నీరాటకై కల్పు నెలఁత యోర్తు

కమ్మకస్తురిని సాంకవగంధమును గూర్చి
కలపమ్ము మేదించుఁ గలికి యోర్తు
పచ్చకప్పురము జాప త్తిరిఁ జేర్చి త
మ్మలపుఁజిల్కలు చుట్టు మెలఁత యోర్తు

పూవుబెత్తులు గ్రుచ్చుఁ బూఁబోఁడి యోర్తు
భర్తృకార్యార్థ మటునిటుఁ బఱచు నోర్తు
ఊడిగపుఁగాంత లిట్లు నియుక్తలగుట
నెవరు విందురు బుద్ధయోగీంద్రుపిలుపు?

చెంగుచెంగునఁ బర్యాయసేవకొఱకు
నగరి కప్పుడు చనుదెంచు నాతి యొక తె
యీ చరిత్రమ్ము నిటు వెలయింపనున్న
దైవవశమున ముని నివ ర్తనము గాంచి

'గడితపుఁజెట్ట పుట్టెఁగదె, కార్యనిమగ్నతఁ జేసి యింటిలో
నుడిగపుఁజేడియల్ కనఁగనోపరు గావలయున్, మహానుభా
వుఁడు చనుచున్నవాఁ డురక, పూజ్యునిగర్హణనింద స్వామిపైఁ
బడునొ మఱేమొ యేఁ దెలిపివచ్చెదఁ గా' కని నందుచెంతకున్

చని విన్నవింపఁగా, ని
ల్వున నీరయి రానుతుండు, వుల్కపులుకునన్
దనప్రాణకాంతమోమును
గనుఁగొనుచున్ బలికె నిట్లు, కళవళపడుచున్.

అన్నయఁటే, మహామహిముఁడట్టె, జగమ్మునవార లెంతయున్
మన్ననసల్పుచున్ గురుఁడు మాకన దైవమునాఁ జెలంగు లో
కోన్నతుఁడట్టె, యిట్లు నిలయోపగతుండయి, భిక్షువేఁడి, య
న్నన్న—, మఱేమనన్ - మగిడెనట్టె, చెలీ! కను, నాయభాగ్యతన్.

ఎంతప్రమాదము పుట్టెఁ
గాంతా! నన్ననుమతింపఁగదె, పూజ్యుఁడతి
క్రాంతుఁడగుమున్న చని ప్రా
ర్థింతున్ బాదముల వ్రాలి, తెచ్చెద మగుడన్.

అని సరసీజకల్పమగు నంజలిపట్టి యనుజ్ఞ వేఁడు కాం
తుని గని, వెచ్చనూర్చి, నవతోయజచారువిలోచనమ్ములన్
దొనదొన బాష్పముల్ దొఱఁగఁ, దొయ్యలి 'నన్నెడఁబాసిపోఁగదే'
యని మెయితీవ తూలఁ, బ్రియుపక్కన వ్రాలి సగద్గదమ్ముగన్

'నా మనోనాథ! నానిధానమ్మ! నాదు
కంఠహారమ్మ! నా కనుంగవ వెలుంగ!
గురుచరణసేవ గావింప నరుగునిన్ను
నెట్లువారింతుఁ, గాక నిన్నెట్లు పనుతు?

అనుకొననట్టి యీ విరహ మక్కట! తారసిలెన్ గదా! ప్రియా!
మనసు వశమ్ముగాక పలుమాఱు ననర్థము శంకచేసెదన్,
జని యటనే విలంబనము సల్పకుమా! యిట నున్నయట్ల నా
యనుఁగ! విశేషకమ్ము తడియాఱకమున్ జనుదేరఁగావలెన్.

పలుకుబడి నింతలో నేగివచ్చి తేని
విడని గోర్వెచ్చకౌఁగిలివిందు, ముద్దు
దొంతరలు, దొంతరలముద్దు—, లింతయేల
కానిపించెద నా యనుగ్రహామహమ్ము.'

అని యనురాగలాలనము లారఁగఁ, గూరిమిమేరయైన చం
దనఘనసారగంధకలనాకమనీయదృఢోపగూహాబం
ధన మెటులెట్లొ విప్పియును, దన్నెడవీడఁగలేక, వేణుని
స్వనమధురోక్తి వేఁడు చెలువన్ బ్రియుఁ డల్లన బుజ్జగించుచున్.

'వలవని జాలి వూని నను వారణసేయకు, బేలవై కనుం
గొలుకుల నీరునింప కదిగో! గురుదేవుఁ డతిక్రమించెడుఁ
జెలి! కనుచూపుమేర, ననుఁ జెచ్చెర నంపినఁ దత్పపర్యలన్
సలిపి భవత్పదాంబురుహాసన్నిధికిన్ జనుదెంతు నింతలో.'

అనుచు నూఱార్చి, పత్రసమంచితమగు
నాననమ్మును దడవి ముద్దాడి, రాజ
సాతిరంజితచిత్రాంబరాళితోడ
సందుఁ దున్నట్టులే పయనమ్ముగాఁగ.

నిక్కిన వీనులన్, జడత నెక్కొను చూపులు, విన్నఁబాటునన్
గ్రుక్కిన మోమునై పరక త్రుంచక నిల్చు కురంగియో యనన్
జక్కెరబొమ్మ యంతఁ జలనమ్ములు వాడ్కల ధ్యానమగ్నయై
చెక్కిటఁ జేయిచేర్చి నిలిచెన్ బికుబిక్కని, కాంతుఁ డేగఁగన్.

బుద్ధగతమైన పెనుభక్తి ముందు లాగ,
వెలఁదిపై రక్తి లాగె వెన్వెనుక కతని;
నూర్మికలమధ్య హంసనా నొప్పె నపు డ
నిశ్చయమ్మునఁ గదలక నిలవ కతఁడు.

ఎడయని ధర్మరాగ మెటులే నొక ముందడుగేయ, రెండుమూఁ
డడుగులు ప్రేమధర్మ మపు డాతని వెన్కకుఁద్రోయు, నీగతిన్
విడువక యొయ్యనొయ్యఁ బెనువెల్లువపై నెదురేగునట్టి య
య్యుడుపమువోలె నేగె నెటులో యడుగడ్డున వెన్కత్రొక్కుచున్.
ఇటు లొకకొంత యేగి, తుద కేమగునో గురుఁడన్న భీతి యొ
క్కటఁ, దడియాఱునో మకరికాలత యన్న భయం బొకంట ను
త్కటమయి పైకొనంగ వెసఁగాళ్ళకలదిన్ జనఁజొచ్చెఁ దా హుటా
హుటిఁ బెదపెద్ద యంగలిడి యూర్పులు ఘోరములై చెలంగఁగన్.

ఇది
ద్వితీయ సర్గము

హితము నహితమ్ము, నుచితానుచితముల నెడి
హద్దుల నతిక్రమించి, ఫలానుమేయ
ములగు నార్యశుభారంభములకు స్వస్తి
యగుత, విశ్వమ్మునకు శ్రేయమగునుగాత!

ప రి వ్రా జ న ము

గౌతమమునీశ్వరుండు నివాతదీప
కళికపోలిక నిశ్చలకాంతిరాశి
యై వెలుంగుచు మేరుమహాద్రి నడచు
పొలుపు దోఁపఁగ నరుదెంచె పురమువీథి.

ఆడుచుఁ బాడుచున్ బురమహాపణభాగ్యవినోదవైఖరుల్
వేడుకఁ జూచుచున్ బురికిఁ బెట్టనిసొమ్ములువోలె వాహనా
రూఢత నొప్పు రాచకొమరుల్ దవుదవ్వులఁ జూచి ముగ్ధులై
'వాఁడె గురుండు రం'డని యవారిగ నొండొరు మూఁదలించుచున్.

కడువడి వాహనములు డిగి
నడుములు బిగియించి వినయనమ్రులగుచు త్రొ
క్కిడి రెల్లరు సాఁగిలఁబడి
పడుచుఁదనము రాచదనము ప్రక్కల కొదుగన్.

మునియును గేలు సాఁచి, 'భవమోచనమ' స్తని వారికెల్ల దీ
వనలిడి, ముందు సాగి నడవన్ గమకించెడునంతలోన, నా
పణముల నమ్మువారుఁ గొనువారుఁ బటాలునఁ జూచి సంభ్రమం
బున నెటులున్నవా రటుల మూఁగిరి తత్కరుణాబ్ధి చెంగటన్.

అఱిముఱి నొండొరున్ గడచి యంఘ్రులపైఁ బడి లేచువారు కొం
దఱు, నెఱచూడ్కు లందక పెనంగుచు బాహుల నొత్తువారు కొం
దఱు, కనుఁగొన్నమాత్ర నయనమ్ముల బాష్పము లుప్పతిల్ల నాం
తరపరిపూర్ణభక్తిసుఖతాక్షణసిద్ధులు కొంద ఱాజనుల్.

క్రందదరన్ గతానుగతికమ్ముగ మూఁగుజనమ్ము నశ్రువుల్
చిందెడిచూపులన్ నెనరుచిల్కెడి పల్కుల నాదరించి, మౌ
నీంద్రుఁడు నల్దెసల్ కలయ నీక్షణపంక్తులు సాఁచునంతలో
సుందరిప్రాణనాథుఁ డొకచోఁ గనవయ్యె ససంభ్రమాత్ముఁడై.

విడివడి వ్రేలు పెన్నెఱులు వీథికిఁ బూల నివాళి యెత్త, నొ
ప్పెడు వదనమ్మునన్ బొడము స్వేదకణమ్ములఁ దోఁగి చండభా
నుఁడు బహువర్ణతన్ బహుమనోహరరూపములన్ నటింప, నం
దుఁడు గురుఁడున్న యయ్యెడకుఁ దొందరగాఁ జనుదెంచి ముందటన్

దిక్కులకెల్లఁ జాలి, మఱి దివ్యులకైనను దేఱిచూడఁగా
వెక్కసమైన తేజమున వెల్గుచుఁ బుట్టువులేని దారికిన్
డెక్కెమువోలె నున్న గురునిం గని, పుల్కలు దేఱి, సుందరిన్
దక్క సమస్తమున్ మఱచె నందుఁడు బాహిరవస్తుజాలమున్.

తేఱి, 'యకట! తడసితిన్ గదే' యనుకొని,
మునివరుని సమీపమునకు నేగఁ
దొడరి, సందులేమి దోబూచులాడు నా
సరణి జనములోనఁ దిరుగుచుండె.

స్థిరమతి దక్క పెన్గజిబిజిన్ గొనియున్న నృపాత్మజున్ మునీ
శ్వరుఁ డపుడే కనుంగొనె, నపారమహాజనతాప్రవాహసం
తరణకృతప్రయత్నుఁడయి దాఁటి వివిక్తపథమ్ము చేరె నొం
టరియయి తమ్ముఁగుఱ్ఱ కచటన్ దగుదర్శన మిచ్చుకోర్కెమై.

ఆ యవకాశలబ్ధికి ధరాధిపసూనుఁడు సంతసించి, భ
ద్రాయితమూర్తి గౌతముని దాపునకుం జని, వక్షమందుఁ గే
ల్దోయి ఘటించి, కొంకున నధోముఖుఁడై, యపరిస్ఫుటాక్షరం
బై యెలుఁగింత తొట్రువడ నా గురువర్యునితోడ నిట్లనున్.

"ఘోరపా, టపరాధము, దే
వర వాకిటి కరుగుదేరఁ బ్రాసాదతలాం
తరవర్తి నౌట నెఱుఁగన్
గరుణామయ! నన్ను సైఁపఁగాఁదగు నిందున్.

మరలి చనుదెంచి యర్థిమై మఱఁద లొసఁగు
భిక్ష గ్రహియింపవే! నిను వేఁడుకొందుఁ,
బాదమూలమ్ము చేరి పెంపేదియున్న
ఛాయ చూడుము, సరి రెండుజాము లయ్యె."

అని వినయమధురముగఁ బ
ల్కిన గౌతమబుద్ధుఁ డతనిఁ గ్రీఁగంటఁ గనుం
గొని, నాఁటి కింక భిక్షా
శన మొల్లమిఁ దెల్పె హస్తసంజ్ఞామాత్రన్.

తెలిపినఁ జిన్నబుచ్చుకొని 'దేవర చిత్తము, పోయివచ్చెదన్
సెల' వని ప్రేయసీముఖవిశేషకదర్శనధర్మలోపసం
చలితమనస్కుఁడై వెనుకచక్కికి మైమయి జాఱుచుండఁగా
నిలు నిలు మన్న చూపొకటి నెక్కొనఁజేసి మునీంద్రుఁ డంతటన్

పూజయు శ్రద్ధయున్ వెలయఁ బుణ్యసతీజన మన్నదానపున్
వ్యాజమునన్ మహాసుకృత మాదట దాఁచెడి పెట్టెనాఁ బరి
వ్రాజకదీక్షకున్ దొలిశుభంబన నొప్పెడి చేతి భైక్షుపుం
భాజన మానరేంద్రసుతు పాణితలమ్మునఁ బెట్టి మౌనియై

సాగినడచుచుండ జననాథనందనుం
డట్టె చూచి, గురుని యాశయమ్ము
పోల్చలేక రెండుమూఁ డడుగులమేర
వెంటనేగి మరల వెనుక దిరిగి,

సదనము మొగమై, మఱి య
య్యది రెండవ తప్పుగున్ గదా యనుకొని, బె
ట్టిదముగఁ గటకటఁబడి, యా
సదయుని వెనువెంట మరలసాగి నడచుచున్,

తనకోస మెదురు తెన్నులు
గను నెచ్చెలి బిక్కమొగము కలఁగించుచు నె
మ్మనమునఁ బాఱఁగ, కానీ
యనుకొని వెనుకంజవైచి, యదికాదనుచున్,

మునివర్యు నిలిపి, 'ప్రభూ! యిదియే'మని
నొక్కి ప్రశ్నింపఁగా నోరు రాక
అవిధేయతాశంక ననుసరింపంగ ముం
దడుగు వెంబడి వెన్కయడుగు రాక
పత్రలాంఛితమైన ప్రణయిని చెక్కుట
ద్దమ్ముల నిల్చు చిత్తమ్ము రాక
ఎండలో రేయెండ లీనెడి తనసౌధ
గోపురమ్ముల నిల్చు చూపు రాక

అంతరింద్రియబహిరింద్రియముల కించు
కయును సానుకూల్యములేని గతియెకాఁగ,
ఎటకొ తనపోక, మరల నెప్పటికొ రాక
యరయనేరక యవశుఁడై యరుగుచుండె.

నృపసుతు నవ్యవస్థత నెఱింగియు వాని ననుగ్రహించు స
త్కృప మది నిండి, వేఱుతలఁపించుక లేని మహానుభావుఁడా
తపసి మనోబలమ్మునను ధర్మబలమ్మునఁ గట్టితెచ్చి, తా
నపగతపుష్పసాయకవిహారవిహారముఁ జేర్చె నాతనిన్.

చేరఁజేరి, యచట శిరము దువ్వుచుఁ జిఱు
చెమట పోవఁదుడిచి, చెక్కు నిమిరి,
యక్కు గదియఁజేర్చి, మిక్కుటమగు జాలి
కతన నిట్లు పలికె గౌతముండు.

'ఉడుగని నడకల నెండలఁ
గడు బడలితివన్న! యెండకన్నెఱుఁగవు, నిన్
విడలేక కరుణపెంపునఁ
దోడితెచ్చితి నిటకు నింతదూరము తండ్రీ?

ఆయెఁబో, దానికేమి మేలాయెఁగాక
భద్రమగుఁగాక నీకు, నీ వాసనాప
రంపరలు మాసి విషయోపరాగరహిత
దివ్యవిజ్ఞానకళిక సిద్ధించుఁగాక.'

అని కడు నాదర మ్మెసఁగ నాడి, వచోనిధి యోగిపుంగవుం
డనియెను వెండియున్, 'వినఁగదయ్య, కుమారక! యర్థవంతమై
యెనయు విశేషమున్ వినుతు, నీ పడినట్టి పరిశ్రమమ్ము దా
నన ఫలవంతమై తుద కనంతసుఖమ్ము లొసంగఁజాలెడిన్.

పగఁగొను త్రాఁచుఁబాముపలెఁ బ్రాణి జనించినదాది వెంబడిన్
దగిలి చరించు మృత్యువు, విధాతయు దాని వశంబె యన్నచో
మిగిలిన భూతజాలము ప్రమేయము చెప్పఁగనేల, నిత్యమై
నెగడెడి దొండు లేదు, కననేరదు లోకము కన్ను లుండియున్.

తల్లి యొడిలోని బిడ్డను దస్కరించు
బిగువుఁగౌఁగిలి తెగఁద్రెంచి ప్రియులఁ బాపు
నకట! మృత్యువు నిర్దయురాలు, దాని
లీలకుం బ్రతికారముల్ లేవు జగతి.

నేఁడు గాకున్న రేపుగానీ, మఱొక్క-
నాఁడుగానీ, వియోగ మున్నదియె సుమ్ము
జంతుకోటికి మృత్యువశమ్ముకతన;
నాఁడు విలపించి లాభ ముండదు కుమార!

జరయు రుజయను ఘోరరాక్షసులు మృత్యు
దేవతానేత్రసంజ్ఞ వర్తిల్లు సఖులు,
ప్రాణహరణము నెడఁ జేయవలయునట్టి
కార్యమును ముందె చేయు ప్రగల్భురాండ్రు.

మరువము మొల్క-, పుష్పసుకుమారము, నాతను వంచు భ్రాంతులై
మురియుదు రింతెకాని గుణముల్ గననేరరు, చెప్పినన్ గ్రహిం
పరు, గడియల్ దినమ్ములును మాసములున్ ఋతువుల్ గ్రసించుచున్
జర పయికొన్నవేళ నెఱచక్కఁదనమ్ములు వట్టిపోయెడిన్.

అపుడు తనదేహమే తన కగును రోఁత
ముద్దులాఁడియె తనపాలి భూతమగును
నేఁటి ప్రణయప్రబంధముల్ నాఁటిదనుక-
నిలిచియుండవు, పరువము నీటిబుడగ.

కావున దుఃఖహేతువగు కాలము పైకొనిరాకమున్నె సౌ
ఖ్యావహయోగధారణకు యత్నమొనర్పఁగ నుత్సహించి మే
లొక్కటవలెఁ, గాక, మన్మథవిలోలమనస్కత నింద్రియార్థసం
సేవ లొనర్పఁజెల్ల దది చేటునకున్ మొదలింటి హేతువౌ.

ఎఱుఁగవుగానఁ బూవిలుతు నేర్తెఱకున్ వశమై విలాసత
త్పరత జగమ్మునే మఱచి వర్తిలుచుంటివి పాప మీవు, నేఁ
డెఱిఁగితిగానఁ గన్ దెఱచి యింతటనైనను సౌమ్యబుద్ధివై
తిరిగి ప్రియావిమోహజలధిన్ దరియింపుము దారిచూపెదన్.'

అని యుపచారదక్షుఁడును నాత్మసముండునునైన శిష్యునో
క్కనిఁ బిలిపించి యంతఁ ద్రిజగత్పరిపూజ్యుఁడు గౌతముం డనెన్,
'తనయ ! కుమారనందునకు ధర్మపథమ్మున దీక్ష యిమ్ము పో'
మ్మనుడు, నతండు వల్లెయని యాతనిఁ దోడ్కొనిపోయెఁ గ్రన్ననన్.

పోయి, పలయు యత్నములు సేయుచుండ, నా
పన్నెఁకాఁడు భూమిపాలతనుజుఁ
డొల్లఁబోయి, మోము వెల్లనై గజగజ
లాడి, యిట్టులనియె నతనితోడ.

'నిలుమన్నా ! భిక్షూత్తమ !
వలదన్నా ! నాకు దీక్ష వలదు, నినున్ గా
ళులపైఁ బడి వేఁడెద, న
న్నిలుసేర్పుము, నీకుఁ బున్నెమెంతో యుండున్.

ప్రాణసమానమైన ప్రియురాలిని బాసి, క్షణమ్ము స్వర్గమం
దేనియు నిల్వలేని నను నీగతిఁ జేయఁగఁ బాడియౌనె ? లో
నానయు భీతియున్ గదిరి, నాలుక కుంటిన, నన్నుతోడ నే
నోననఁ గాదనంగ వెనుకాడితి, సత్యము నీకుఁ దెల్పితిన్.

వరమడిగి నాశరీరము
తరుణీమణి పుచ్చుకొనియెఁ దన సొత్తుగ, నే
దురితముపాలై పోవనె
పరధనమును నిచ్చవెంట వాడితినేనిన్' ?

అన, మునిశిష్యుఁ డంతట, ననాదరసూచకమందహాసమం
డనవికసత్కపోలుఁడయి, డగ్గఱి, నందుని కేల్ గ్రహించి యి
ట్లనెఁ, 'గడు బేలవై యెఱుఁగవైతి కుమారక ! సుప్రసన్నతా
ఖని గురునానతిన్ నడవఁగావలదే మన కెంతవారికిన్ ?

ఎంతటి భాగ్యశాలివౌకదే! మహనీయుఁడు, లోకపూజ్యుఁడౌ
నంతటివాని సోదరుఁడ వౌటయు, ధర్మమునందుఁ గూడ నీ
వంతును బంచుకోవలసివచ్చుటయుం దలపోసిచూడుమా!
పంతముదారిఁబోవక శివమ్మగు ధర్మపథమ్ముఁ ద్రొక్కుమా!'

అంచు సరగునఁ గావికట్టించు టాది
ధర్మదీక్షాప్రవేశతంత్రమ్ము లెల్ల
నడపి నవమన్మథాకారు నందసుతుని
క్షణములో భిక్షుమాత్రుగా సల్పుచుండ.

సుడివెట్టి లోఁగొను నడిసంద్రపుఁ దుపాను
గడవనీఁదెడి యీఁతగానివోలెఁ
గలయ నల్దెసఁ బన్ను వలఁ జిక్కి బయటికి
నుఱికిపాఱఁ దలంచు నుడుతవోలె
అసమయాగతులైన యమకింకరులబారిఁ
బడక దాఁగఁగఁజూచు ప్రాణమువలె
భయదవృత్తాంతదుస్స్వప్నంబునుండి మే
ల్కొనలేక కలఁగెడి మనసువోలె

భిక్షుమండలిచేఁ జిక్కి, పెనఁగులాడి,
వేఁడుకొని, బిట్టుగా విలపించి, కసరి,
విసివి, చేష్టలుదక్కి, సొమ్మసిలి వ్రాలి
సుందరీప్రాణధనము భిక్షులకు దక్కె.

ఇది
తృతీయసర్గము

అంకమునఁ బుట్టురత్నము నవధరించి
మఱియు బంగారమును వేఱుపఱచి, పుటము
పెట్టి, తన్మణి సానపైఁ బెట్టి, యట్టు
లూరయుచుంటి వేభూష చేయుదువోకాని!

నిరీక్షణము

ఆగతి నందసుందరు మహాముని లోఁగొనిపోకయున్ మొదల్
గాఁ గడచన్న కార్యము లోకండు నెఱుంగని బాల, నాథు ప్ర
త్యాగమనప్రతీక్ష నట హర్మ్యగవాక్షగతాననాబ్జయై
సోగలు తీఁగలై మలయుచూపులు చూచుచు నిల్చె దిక్కులన్

ఈదారిఁ జూచుఁ, బదపడి
యాదారిం జూచుఁ, గలయ నంతటఁ జూచున్.
'గా' దను, 'నగునా' యనుఁ, 'గా
నీ! దండింపకయె విడుతునే యితని' ననున్.

తన వెనుక వచ్చి నిల్చెనొ
యనుకొని వెనుదిరిగి చూచు నాసమెయిన్, జ
య్యన మఱి వీధులదెసఁ గనుఁ
గొనుఁ, దాఁ దన నీడ చూచుకొని యుల్కిపడున్.

తడవుగ నిట్లు నిల్చి, ప్రియుదర్శనభాగ్యము లేమిఁ జేసి మ
ల్లడిగొని దండడించెడి తలంపులు సత్తువ డిందుసేయ, నా
పడఁతుక నిల్వలేక నునుఁబాన్పున వ్రాల్చెఁ దపించుమేను; క్రూ
రుఁడుగద మారుఁ, డాతనికిఁ గ్రోధుఁడు తోడఁట, యేమి సెప్పుదున్

కాంతుండు మేలేర్చి కబరీభరమ్మునఁ
జెఱివిన క్రొన్ననల్ చెదిరిరాల
ముప్పేట రతనాలు పోహళించిన కంఠ
హారాలు చిక్కులువాఱి పెనఁగ

దారమ్ము తెగిన ముత్యాలకోవయుఁబోలె
బొటబొట కన్నీటిబొట్టు లురుల
నావిదేఱుచు స్విన్నమౌ మోము పరితప్త
హృదయస్వభావమ్ము నెఱుఁగఁజేయఁ

దళుకు మొగములు సమ్మాళిగలు పదమ్ము
లందు నిల్వక జాతి వ్రేలాడుచుండ
నొడలు తెలిసియుఁ దెలియని యునికి దోఁప
నడ్డముగ వ్రాలె బాల పర్యంకడోల.

'హా' యను బాలామణి, 'య
క్కా' యను రాచిల్కకోదమ, కలఁతపడి యెదిరి
జేయఁగఁ జేయాడక 'యే
మే?' యనెఁ జెలికత్తె యొకతె యింకొక చెలితోన్.

సింగారమ్ముల నెల వా
బంగారపుబొమ్మ యిట్టిపాటు పడఁగ, స
ర్వాంగీణమ్ముగ నగరున
మాంగల్యము వాసి, మసకమసకలు గ్రమ్మెన్.

కళలకునెల్లఁ బాసి కొడిగట్టిన దీపమువోలె నున్న యా
నిలయమునందు నిల్చుటకు నెమ్మది గొల్పక తత్తఱమ్మునన్
జెలియ యొకర్తు, 'రాకొమరు నిక్కవ మారసివత్తు' నంచుఁ దొ
ట్రిలు పద మూఁది నిల్పికొని డిగ్గను సౌధము మెట్లవెంబడిన్.

ఆరవళి చెవులఁబడి, వి
ప్పారిన నెమ్మోముతోఁ జవాలున లేచెన్
నారీమణి, 'వచ్చెనుబో,
నా రా' జనుకొని ప్రియమ్ము వనలెత్తంగన్.

'ఎదురేఁగి బిగ్గఁగౌఁగిటఁ
గదియించెద, నింత తడయఁగా నగునే? యం
చదలించెదఁ, దత్స్వాంతన
మృదూక్తు లాలించి యెదకుఁ దృప్తి ఘటింతున్.'

అనుచు వేడ్కలు భావించుకొనుచుఁ గదలి,
యొక్కకంటను జఱునగ నొకటఁ దెచ్చి
కోలుకోపమ్ము తుంపురుల్ గురియుచుండ,
నడుగుకంటె నెడంద ముందడుగు వేయ

చని, సోపానతలము దెస
గనుఁగొని, నిట్టూర్పు విడిచి గ్రక్కున మరలెన్
అనిలవశమ్మునఁ జని, క
ట్టును డీకొని తిరిగి సుడివడు పడవరీతిన్.

తూలుచు సోలుచున్ మరలి, తొయ్యలి సెజ్జఁ బరుండి, మీలితో
న్మీలితనేత్రయై, మనసునిల్కడలే కుపవిష్టయై, తమిన్
బేలతనమ్ముఁ గిన్కయును వెక్కసమై, చిగురాకువంటి కెం
గేల మొగమ్ము గప్పికొని కీడ్వడి యేడ్వఁదొడంగె వెక్కుచున్.

మనసులో మనసు గలిపి, మాటలోన
మాటయును గల్పి, యొరిమయు మమత నెఱపు
జీవితేశ్వరుఁ డిట్లు వంచించె నన్నుఁ;
గలరె నాకంటె మందభాగ్యలు జగాన?

'నీనయనమ్ములాన, గురునిన్ గని మ్రొక్కెడి యింతలో ననా
శ్యానవిశేషకమ్ము భవదాననలక్ష్మి భజింపవత్తుఁ గా
దా, నను నమ్ము' మంచు శపథమ్ములు పల్కిన ధర్మవృత్తికిన్
హానియొనర్పలేక సరియంటిని దత్ఫల మిట్టు లయ్యెఁబో.

అది ప్రాణం బిది దేహం,
బది దేహం బిదియె ప్రాణ మనుకొంటిని, మా
పదిలంపుఁ ప్రేమభంగికిఁ
గొదవలు వాటిల్లు టెఱుఁగకొన నైతినిగా.

సాధుతాసుందరమ్మగు నాథు వర్త
నమ్ము కపటమ్ముగా నేను నమ్మఁజాల,
నాత్మకుఁ నీడయైన ప్రేయసిని మఱచి
యొందుచో నిల్చుటకుఁ నమ్మకుండఁజాల.

మచ్చలేని చందమామసోయగమును
ధిక్కరించు మోముతీరు గాంచి,
మరులుగొల్పి చెట్టనూయలు పచరించి,
యెవతె యాఁచికొనెనొ యిల్లుసేర్చి ?

ఆరసభావ మానెనరు లామురిపమ్ములు నట్టిసుద్దు లా
తేరిన పొంకముల్ కళలు తేరిన కూర్మలు కుస్తరింపు లా
గారము లెల్లఁబోయి, పెఱకాంతకుఁ జిక్కుటయైనచో, నమ
స్కార మొనర్పఁజెల్లెడినిగాక, మఱేమనఁ జంచలాత్మునిఁ !

అవికలమ్మును నద్వితీయమ్మునైన
ప్రణయపరతత్త్వవిదుఁడు నాప్రాణవిభుఁడు
వాని చిత్త మ్మెఱింగియు, లేని పాప
శంకఁ దడవితి నెంత దోసమ్ము కలిగె.

కిసలయకోమలుల్ మొరటు కీల్జడప్రేటుల నొవ్వఁజేసితిఁ,
విసువు జనించునట్లు తమివేళఁ బరాఙ్ముఖనైతి, నిట్టి వే
దొసఁగుల నెన్నిచేసితినొ ! తోడనె తత్ఫల మిట్లు పండి ప్రా
ణసఖు వియోగరూపమున నన్నెరియించెడు నేమి సేయుదుఁ.

జంకెన చూపులు నూరక
మంకుతనమ్ములును దురభిమానపు బిగియున్
వంకరసేఁతలుఁ, బలుకన్
సుంకము వేఁడుటలు నెన్నిచోద్యము లకటా!

పంతముఁ బూననంచుఁ బదపద్మములం బడి వేఁడికొందు నా
కాంతుని నామనోనయనకాంతుని నంగజసార్వభౌము సా
మంతుని దోడితేఁగదరె! మాఁడలు మాన్యము లిచ్చి మిమ్ము మె
ప్పింతును, వేయునేల మఱపింతును మీ పరిచారికాత్వమున్.

నాచెలికాని, నాగురుని, నాకనుఁదమ్ముల మోమునీడలన్
జూచెడివాని, నామనసు సొంపు నెఱింగినవానిఁ నాకుఁ జే
సాఁచెడివాని, నాదు కనుసన్న మెలంగెడివాని, నాప్రభున్,
నా చిగురాకు బాఁకుదొర, నా సకలమ్మును దెచ్చియీయరే!

అనుచు వంతఁబొరలు నంగన నూరార్ప
వెరవుదోఁప కంతిపురిలతాంగు
లొకరిమొగము లొక్కరు ఱరక కన్గొనువేళ
జాడనరయఁ జనిన చేడె వచ్చె.

వచ్చినదానిఁ గన్గొని ప్రభాతవివర్ణవిధూపమాస్యయా
నచ్చపలాక్షి, యాసయు భయమ్మును శంకయుఁ దోఁప, 'నెచ్చెలీ!
వచ్చుచునున్నవాఁడె? తెలుపన్ గదవే, ప్రియుఁ డింతసేపు దా
నెచ్చటనున్నవాఁడె, నిను నేమనె, నేటికిఁ దామసించెనే?'

అని పలుభంగుల నడిగిన
దనకున్ బ్రతిచెప్పకున్న దాని మొగమ్మున్
వనితామణి తప్పక క
న్గొని, యాస కృశించి, కినుక గూరిన వగతోన్.

'అశ్రుసిక్తమ్ములైన నేత్రాంచలములె
చెప్పుచున్నవి వాని దుశ్చేష్టితమును,
అయిన నోట వచింపు మేమనియె నతఁడు,
రాను పొమ్మనెనో, కానరాఁడో చెలియ!'

అనుటయు నా యంగన యి
ట్లనెఁ, 'గడఁగియు జాడ తెలియనైతిని దల్లీ!
జనములు తలకొక విధమున
వినిచిరి, యొక్కరును దత్ప్రవృత్తి యెఱుఁగమిన్.

జనము క్రందుగనున్న సమయంబునన్ జుట్టు
తిరుగుచుండె నటంచుఁ దెల్పె నొకఁడు
అన్నతో నేకాంతమాడుచు నుండె నా
వీథిమూల నటంచు వినిచె నొకఁడు
అచటనే గౌతముం డందిచ్చుపాత్రమ్ము
చేతఁ గైకొనె నంచుఁ జెప్పె నొకఁడు
ఆపాత్ర దాల్చియే యతిపుంగవు పిఱుంద
నంతంత నేగ నం చనియె నొకఁడు

వార లిర్వురు బౌద్ధవిహారమునకుఁ
బోవు మార్గమ్మునన్ గూడి పోవుచుండఁ
గాంచితి నటంచు నొకఁ డెఱిఁగించెఁగాని
నిక్క మెఱిఁగి వచించు మానిసియె లేఁడు.'

అనుచున్ గద్గదకంఠియై వినినవృత్తాంతమ్ము విన్పింప, లో
చనపద్మమ్ములు విచ్చి హస్తయుగ మాస్ఫాలించి నిట్టూర్చి, ని
ల్చెను గాంతామణి పాలరాప్రతిమవోలెన్ జేష్టలందక్క, యం
తన 'హా' యంచు శరాహతాండజమునాఁ దన్వంగి వ్రాలెన్ భువిన్.

అంత వయస్యలెల్లరుఁ 'గటా! యెటువంటి యవస్థ వచ్చె, భూ కాంతుని బిల్వరే' యనుచు 'గౌతమదేవుని చెంత కేగి వృ త్తాంతము దెల్పరే' యనుచు 'నయ్యయొ, ప్రాణము నిల్చుమార్గముం గాంతమురారె' యంచును నొక ళ్ళొకరీతిగ నాడుచుండఁగన్.

ముదుసలిపడంతి యొక్కతె
పదిలముగాఁ జెంతఁజేరి, ప్రాణము మరలన్
గుదుటంబడు నుపచారము
లదియును నిదియును బొనర్ప నయ్యంగనయున్

క్రమముగ దేహమున్ దెలిసి, గౌతమదేవునితోడనే విహా రము దరియంగనేగెఁ దన ప్రాణవిభుం డనుమాటకున్, బ్రియా విముఖత సర్వమున్ విడచి భిక్షుకులమ్మును జేరె నన్న య ర్థము సరిపోల్చి చూచికొని, దాని నిరాకృతిగాఁ దలంచుచున్.

'ఔరా! యభినయవిద్యా
పారంగత! వంచకాతివంచక! రసభా
వారంభప్రతికూలవి
చారా! సౌహార్దధర్మసమయవిదూరా!

అడవుల కేగి భిక్షుల విహారములన్ భజియించి, కావిక చ్చడములు గట్టు నీరసపు శాంతమె నీకు నిసర్గమైనచోఁ గడునయగారముల్, వలపుఁగమ్మఁదనమ్ములు, ప్రాణమిచ్చు ప్రే ముడులు నటింపనేల? నను మోసముచేయఁగనేల ధూర్తుఁడా!

అమృతపరిపూర్ణమైన పాత్రమునయందుఁ
జేతులారఁగ విసము పోసితి వయారె!
అనుభవింపఁగ మనసు లేదయ్యె నేని
పాత్రమును దొట్టఁ బూరగింపంగ నేల?

నీదు నెమ్మోము గాంచెడి యదృష్టము గోలు
పోలేక కన్గవ మూయ వెఱచి
కనుఁబాటు తాఁకునో యనుభీతిఁ దడవు చూ
డఁగనీక చూపులు తిగిచిపట్టి
జుణిఁగిపోవునో యేమొ యను చింతఁ గనుఱెప్ప
పాటుకాలము కేలువదల వెఱచి
కసుగందునో హస్తకిసలయ మ్మనుశంక
బిగువుఁగై దండ కూర్పఁగఁ దలంకి

తీవ్రమైనట్టి ఖడ్గధారావ్రతమ్ము
సేయుచుంటిని నిన్ను భజించుకొఱకుఁ
జిత్త మెఱుఁగక నన్ను వంచించితౌర!
పున్నె మార్జింతువో! మోక్షమును గడింతొ!

కూరిమి తోఁబుట్టుగుల విస్మరించి యా
నెయ్యమ్ము నీమీఁద నిల్పుకొంటి
అరమర లేని వయస్యులఁ బెడఁబాసి
చెలిమి కేల్ నీమూపుఁ జేర్చికొంటి
జననీజనకసేవ చాలించి నీదు పా
దమ్ములే దిక్కని నమ్మికొంటి
ఇలువేలుపులపూజ కెడసి నీపరిచర్య
చాలు నాకని సంతసమ్ముపడితి

అన్నిభావముల్ త్వత్ప్రణయాగ్నియందె
యాహుతులు వేల్చి నేశూన్యనైతి—నింక
నేమిగతిఁ బోదు—నెవ్వరి నేమి యందుఁ—
దెలివిమాలిన నన్నె నిందించుకొందు.'

అని విభుని బదరి, పదరుటఁ
గినుకభరమ్మున నొకింత కీడ్వడి, మఱి యీ
పని ప్రియుఁడు తనకుఁ దా దొరఁ
కొనునా, యనుశంక యలముకొని చిత్తమునన్.

అతనుండె సర్వదైవతకులాధిపుఁడంచు
సన్నజాజుల పూజ సల్పుచుండు
వలరాజె నిత్యయౌవనసంపద నొసంగు
వరదుఁ డం చంజలి పట్టుచుండు
నంగజుండే యువాభ్యర్చనీయుండైన
గురువని పాదముల్ కొలుచుచుండుఁ
గంతుఁడే శృంగారకళల పెన్నిధి యంచుఁ
బరవశుండై పాటపాడుచుండు

నట్టి మన్మథసేవకుం, డట్టి మన్మ
థాతిమన్మథుఁ డింతలో యతిజనోప
భోగ్యవైరాగ్యపద్ధతిఁ బూనెఁ దనకుఁ
దానె యనుకొంట నమ్మఁగారాని దకట!

భావించిచూడ నింతకుఁ
బావనుఁ డా గురుఁడె మొదలు, బలవంతముగా
నో, వేఱువిధముగానో
నావల్లభు డక్కఁగొనియె నన్నిటుచేసెన్.

అని నిశ్చయించి, గురు నే
మనుటకునున్ నోరురాక, యల్లంతన మె
త్తని కినుకతోడ గారవ
మొనసెడి వాక్యముల నతని నిట్లని మెంచెన్.

చల్లనిచూపు, తీయనివచస్సు, దయామృతసారవాహినుల్
వెల్లువలైన చిత్తము భువిన్ ద్వదధీనము లొందుచోటులన్
జెల్ల వటంచు గాథల వచింతురు, చెల్లెలివంటి నాయెడన్
బొల్లయిపోయె నేమయ! ప్రభూ! భవదార్తజనావనక్రియల్.

నాయెడ నించుక పొరపా
టే యున్నదియనుము, దాని కింతటిశిక్షన్
జేయుట న్యాయమ? మరణం
బే యుచితముకాద, భర్తృవిరహముకంటెన్.

దోసమొనర్చుచుండుటయు దోసిలి యొగ్గుట మాకుఁ జెల్లు, నా
దోసము లెల్ల సైచి తటితో దయ సూపుట మీకుఁ జెల్లు, నా
హా! సకలాగమార్థనిపుణా! పరిపూర్ణదయాపయోధి! నా
దోసము పెద్దచేసి తలద్రుంచితి వేమయ! బోధపుష్కలా!

శోకరూపిణియైన యశోధరాంబ
కీతలన్ దోడికోడల నైతి నిజము;
శాక్యకులమును మెట్టిన సతులకెల్ల
భర్తృవిరహమె నోముల ఫలమ? దేవ!

'గౌతమగోత్రజుల్ పరమకారుణికుల్, సుకృతాత్ము లయ్యెడన్
మాతృవియోగచింత యను మాట యెఱుంగక యుండెదమ్మ, త
ల్లీ! తలరన్ బనేమి' యని, లేని వికాసము దోఁప, నన్ను మీ
చేతులఁ బెట్టునప్పుడు వచించెను మాజనయిత్రి గౌతమా!

తమ్ముఁడు పాదపద్మముల దాపునకున్ జనుదెంచి మ్రొక్కఁ, బ్రే
మమ్మున నాయురభ్యుదయమంగళముల్ విలసిల్లున ట్లమో
ఘమ్మగు దీవనల్ సలుపఁగా దొరఁకొందురుగాని, సర్వమున్
వమ్మొనరించు సన్న్యసనపద్ధతి నేర్పుదురా భవాదృశుల్!

కాలము చెల్లి, పశ్చిమముఖమ్మునఁ బ్రాయపుఁబ్రొ ద్దొకింతలో
వ్రాలఁగ నున్న పెద్దలు, భవత్ప్రతిపాదితధర్మమార్గచిం
తాలసితాత్ములై, తెలిసి, దారసుతాదుల నుజ్జగించిరన్
బోలు; నిదెట్టు లొప్పితివి? మొగ్గను ద్రుంచుట, పిందె కోయుటల్.

'సత్తైముతో నహింసవలె శాశ్వతికమ్మగు భర్తృయోగసం
పత్తికి భాజనంబవయి, వర్ధిలు మమ్మరో' యంటికాదె, యా
ర్యోత్తమ! మా వివాహపు ముహూర్తమునన్ బ్రణమిల్ల, నేల మా
పాత్తైడసేయుటల్, భవదమోఘవచస్కృత కేల లోపముల్?

పిట్టలుగా మృగములుగాఁ
బుట్టుండని శాపమిచ్చి పోఁగూడదా, మే
మట్టె జంటం బాయక
చెట్టుల గుట్టలను బట్టి జీవింతుముగా.

వలలోఁ జిక్కిన జక్కవ
పులుఁగుంబలె డిందుపడి కఁవ్రాకువు మనుచున్
విలపించు నా మనోహరు
నెలుఁగుల్ చెవి సోఁకుచున్న విచటికి నాకున్.

పశుపక్ష్యాదుల కష్టపు
దశ చూడఁగలేని నీవు, తమ్ముని యేడ్పుల్
విశదముగా వినఁగల్గుట
వశిపుంగవ! నా యభాగ్యవశమునఁగాదే!

అని కడవెళ్ళని దుఃఖ
మ్మునఁ బొరలెడి దేవిఁ గాంచి ముదుసలి చెలి యో
ర్తనునయము నయముగల మె
త్తనిపలుకులఁ బెక్కుగతులఁ దాలిమి గఱపున్.

'పరమమృదువయ్యు, జీవితేశ్వరునికంటె
ధీరమానస మా చిన్నదేవి యనుచుఁ
జెప్పికొని మెచ్చుగా సంతసింతు మేము ;
ఇంతమాత్రకె బేలవైతేమి తల్లి !

దినదిన మెంతమంది గురుదేవుని దర్శన మాచరింపఁగాఁ
జనరు ? సపర్య సల్పి నిజసద్మము చేరరు ? పెద్దకాలమై
కనినకతాన నీవిభుఁడు గౌతమదేవునితోడ నేమి మం
తనమున నున్నవాఁడొ, తనుదాఁ జనుదెంచెడి నింత నంతటన్.

కన్నుసన్నల మెలఁగెడి కాంతుఁగూర్చి
యీ యధీరవిచారము లింపు గావు ;
విభుఁడు గ్రమ్మఱివచ్చెడి వేళయయ్యె
లెమ్ము, మాయమ్మ !' యని సాంత్వనమ్మొనర్చె.

అంతట భానుమంతుఁ డపరాంబుధి గ్రుంకఁగ, నత్తలోదరీ
స్వాంతమునందుఁబోలెఁ గలయన్ దెసలెల్లఁ దమంబు ప్రాఁకె, నా
కాంతను బుజ్జగించు చెలికత్తెలు విత్తెడు నాసపోల్కి నా
కొంత వెలుంగు దోఁప నుదయించెను దారక లక్కడక్కడన్.

ఇది

చతుర్థ సర్గము

అనుతాపము

స్మరదుర్మదుఁ బట్టి సపరివారంబుగాఁ
బశువరించిన యజ్ఞవాటివోలె
నూర్మిసంక్షోభమహోపద్రవము లేక
నిశ్చలంబగు శాంతనీరధివలెఁ
బ్రావృట్పయోధరావరణమ్ము తొలఁగి ని
ర్మలమైన శారదాభ్రమ్మువోలెఁ
బ్రశమితరాజసారంభమై మఱి శుద్ధ
సత్త్వప్రకాశమౌ స్వాంతమువలె

శాంతపావనగంభీరసరళభావ
బంధురంబయి ధర్మదేవత స్వయమ్ము
కోరి కట్టించుకొన్నట్టి కొల్వుకూట
మనఁగ నొప్పారు బౌద్ధవిహారభూమి.

తఱచగు చెట్లనీడ సికతాకృతవేదుల సావధానతన్
గిఱికొనియుండు శిష్యులకుఁ గేవలతాపరమార్థబోధముల్
గఱపెడి శాక్యమౌనిపయిఁ గమ్మఁదనమ్ముల క్రొవ్వులైన క్రొ
వ్విరులను జల్లుచుండుఁ బృథివీరుహముల్ సుకృతంబు పెంపునన్.

గురువరు నుపదేశమ్ములు
మఱవక చింతనముసల్పి, మాన్యములు తదా
చరితముల నాచరింతురు
బురములఁ దిరుగుదురు బుద్ధమునివరుశిష్యుల్.

క్షణవిజ్ఞాననిరూపణమ్ములు, నహింసాధర్మసారప్రసా
రణముల్, జాతివిభేదకాననకుఠారమ్ముల్, దయాసత్యపో
షణముల్, గౌతము భాషణమ్ము లవి శిష్యశ్రేణి తత్ప్రాంతప
ట్టణపల్లీజనసన్నివేశములఁ జాటంబోదు రశ్రాంతమున్.

ఛాగమ్ము మెడకుఁ గసాయికత్తికి మధ్య
వెసఁజొచ్చి వ్రేటు తప్పించువారు
మాలపల్లెల కేగి మంచిమాటలు చెప్పి
దేహశౌచమ్ము బోధించువారు
దూరతఃపరిహృతదుర్గంధకుష్ఠదే
హుల కుపచారముల్ సలుపువారు
ఆప్తవియోగసంతప్తుల కూఱట
చెప్పి విరక్తి శిక్షించువారు

నాఁడునాఁటికిఁ బదులు వందలుగఁ జేరు
జనములకు ధర్మదీక్ష లొసంగువారు
నొచుఁ దిరుగుచునుందు రత్యంతసత్య
ధర్మశీలురు దేవదూతలవిధాన.

వారువీరను భేదభావమ్ము లేక
దొరకునెడ భిక్షగొందు రాదరము నించి,
నెమ్మది శయించెదరు రాత్రి నెలవు చేరి
గురుని పాదాంతికమ్మున శిరము లుంచి.

చూపుమేరకె చిత్తవిక్షోభముల న
ణంచి యానందధామ మనంగనొప్పు
నా విహారమ్ము నందుని భావమునకు
నింతయనరాని విక్షోభహేతువయ్యె.

బోనునఁ బడ్డ భద్రగజపోతముపోలిక రోషదుఃఖితం
బైన మనంబుతోఁ, దరళితాశ్రువిమూఢవిలోకనమ్ముతో
నా నృపసూతి యేకతములైన ప్రదేశములందుఁ జేరి యెం
తేని కుమారిలుఁ జలరుహేక్షణఁ బ్రేయసి నెంచి యిట్లనున్.

హా! నవనీతకోమలి! ప్రియా! జగదేకవిమోహనాంగి! నా
ప్రాణధనంబ! నా ప్రణయరాజ్యరమారమణీయవైభవం
బా! నినుఁ బాసి యొంటిమెయిఁ బ్రాణముతో నిట నున్నవాఁడ, నీ
దీనుని నిస్సహాయుని గతిన్ గనువారలు లేక నెచ్చెలీ!

'నీ నయనమ్ములాన, గురునిం గని మ్రొక్కిడి యింతలో ననా
శ్వాసవిశేషకమ్ము భవదాననలక్ష్మి భజింపవత్తుఁగా
దా! నను నమ్ము'మంచు శపథమ్ములు పల్కిన, ధర్మవృత్తికిన్
హానియొనర్పలేక సరియంటివి, తత్ఫల మిట్టులయ్యెఁబో.

తడఁబడుగుండెతో నెదురుదారులు సూచుచు నిల్చి నిల్చి, యె
వ్వ్యెడకును జాడగానమిఁ జెలీ! నను దూఱితొ, దూఱుకొంటివో!
పడమటిగాడ్పుదెబ్బ తిని, వాడిన తీవవిధమ్మునన్ బడ
ల్పడి వసివాడి కుట్టిమముపైఁ బడి కన్నులు తేలవైచితో.

అకట! లభింపదామెఁ గద! యా సమయమ్మునకైనఁ జేరి, నీ
ముకుళితలోచనమ్మయిన మోమున మోమిడి, స్విన్నబాహువ
ల్లిక మెడకుం బెనంచికొని, 'లెమ్ము చెలీ! క్షమియింపు' మంచు వేఁ
డికొనుచు వట్టివేళ్ళసురటిం గొని చల్లఁగ వీచు భాగ్యమున్.

వెలవెలఁబోవు నెచ్చెలిపిండు మోమునఁ
క్రమముగా సంతోషకళలు దేఱ
దారుణంబైనట్టి తన్ముహూర్తము శుభో
దర్కమై మంగళోత్సవము సేయఁ

గువకువ వాపోవు కోదమరాచిల్క తె
క్కవిదిర్చి కెరలుచు గంతువేయ
అనుతాపవశమున నాభిముఖ్యము భజిం
పఁగలేక నా చూపు ప్రక్కకొదుఁగ

ముసురు విడిచిన నాఁటి క్రొంబ్రొద్దు పొడుపు
వేళఁ గెందమ్మివలె నరవిచ్చు నీదు
కన్నుఁగవ గాంచు భాగ్యమ్ము గల్గదాయె,
నెంతవానికి నంత యదృష్టరేఖ! |

ఈ దెసకు నీదుచూపులు
ఆ దెసకుఁ నాదుచూపు లల్లికగొని యీ
రోదోంతరమునఁ గలియుట
యే దర్శనభాగ్య మంబుజేక్షణా! మనకుఁ.

అన్నయనుజ్ఞ లేక యడు గావలఁబెట్టఁగ శక్తి లేదు, త
త్సన్నిధి కేగి నా వగపుచండము దెల్పఁగ శక్తిలేదు, నా
ఖిన్నత చూచి పొమ్మనుచు గెంటునుబో, యిఁకవంటి రూపుతో
ని న్నలయింప నీ యెదుట నిల్చెడి శక్తియు లేదు ప్రేయసీ!

అలికులస్పృహణీయమైన నీ ధమ్మిల్ల
భరమునఁ గుసుమమంజరులు తుఱిమి
కెందామరలకు రక్తిమ దిద్దు నీ పాద
ముల రత్ననూపురములను గూర్చి
అరచందమామ సోయగ మేలు నీ ఫాల
మునఁ బచ్చికస్తూరి బొట్టు దిద్ది
బాగోగులను నీవె పరికించుకొమ్మని
మణిగణస్థగితదర్పణము దాల్చి

సరసకలహమ్ము వేళ నంజలిఘటించి
ధన్యమైనట్టి నందుహస్తద్వయమున
నొకటి బిచ్చపుఁబాత్ర వోయుటకుఁ దొడరెఁ
దుడుచుచున్నది బాష్పబిందువుల నొకటి.

ఈసు విడనాడి దయచూపుదేని దేవి!
పత్రలాంఛితమైన నీ వదనలక్ష్మి
మనమునన్ నిల్పి ధ్యానించుకొనుచు, ముక్తి
గాంచఁ బ్రయతించెదన్ రతికాంతు దయను.

అనుచు సంతానవాహినియైన వగపు
వెల్లువకు సేతు వొండు గల్పించుకొనును,
అదియుఁ బాఁతున లోఁతులేనట్టి దగుట
విరిసి కూలినఁ, దానును వెల్లి మునుఁగు.

చిడిముడిపాటున నింకొ
క్కెడ కేగును, గాలు నిల్వ కింకను వేఱొ
క్కెడ కేగు, వెండి మున్పటి
యెడకే యేతెంచి మరల నిట్లని వగచున్.

కిసలయకోమలమ్మయిన కేలు గ్రహించినదాదిగా రసో
ల్లసనమనోహరంబును, గళానవతారమణీయమున్, నితాం
తసుఖదమైన నీదు చరితమ్మున నొక్కొకభావ మిప్డు మా
నసమునఁ బాఱి నీ నెఱతనమ్మునకుం బ్రణమిల్లఁ జేసెడిన్.

కన్నుల వ్రేలుచున్నదదె కామిని! మద్విరహజ్వరార్తిచే
వన్నెదొఱంగి, వెల్లనయి, వాడి, విశీర్ణశిరోజభారమై
యున్న భవత్స్వరూప మయయో! కఠినాత్ముఁడ మిత్రఘాతినౌ
నన్నిటు చూడవచ్చితివి, నాపయి నేటికి నీకుఁ బ్రేముడుల్?

మునుపటి యట్లె యున్నది కపోలమునందు విశేషకంబదే!
మన ప్రణయప్రసంగముల మర్మములం దలపించు రేఖ, నా
పొనరిచినట్టి పాపమును మూదలకించెడి ధర్మముద్ర, యీ
తని మఱుమేనికై తనువుదాల్చిన కర్మవిపాకబీజముల్.

ఎన్నివిధాలనో హృదయ మిచ్చి భజించితి విట్టిక్రూరునిన్
నిన్నుఁ దలంచి చిత్తసరణిన్ విలపింతున, జాలి నింతునా?
ఇన్నివిధమ్ములన్ హృదయ మిచ్చినప్రేయసి వీటిఁబుచ్చితిన్
నన్ను గుఱించి పల్లటిలనా, పెనుసిగ్గున మ్రగ్గిపోదునా?

ఎన్నఁగరాని కూర్మి నిలువెల్ల నొకింతగ రాగపూర్ణమా
సొన్నపుఁ బానపాత్ర యగుచున్ గరయుగ్మమునందు నిల్చు నా
పెన్నిధి, నిష్టదైవమును వీఱఁడినై యిటు పాఱవైచికొం
టి, న్నిరుపేదనై యలమటించెద దిక్కఱి రిత్తజోగినై.

వలపుల్ వడ్డికిఁ బాఱఁ గౌఁగిటఁ గదింపన్ బాత్రవై, నిండుచూ
పులకున్ వెన్నెలవై, శ్రవోయుగళి కింపుల్ నింపు గానమ్మవై,
యలరుందావివి యయ్యు నూర్పులకుఁ, బై నాత్మైకభోగ్యమ్మవై,
తలఁపుల్ దాఁటి, యభిన్నవై, తుది మదాత్మా! నాకు లేవైతివే.

ఇది

పంచమసర్గము

అలత లమర్చి, తీవియాలయల్లిక పందిరివెట్టి, యంబుజ
మ్ములు దోవ లెన్నో నాటి, జలపూరము నింపియు, నల్పబుద్ధినై
యలుఁగులు పూడ్చివైచితిఁ గటా! గృహదీర్ఘిక; కంచ వ్రాలునో?
యలి విహరించునో? మునుకలాడఁగ వచ్చునో? దప్పి దీర్చునో?

ఉపదేశము

అని యిటు బహుభంగుల వగ
పునఁ బడి దిన మొక్క యుగము పోలికఁ గడపన్
విని, కని యాతని చందము
మునిపుంగవుఁ డొక్కనాఁడు మ్రోల నిలువఁగన్.

తన బాలిశత్వమ్ముఁ గనెనేమొ, వినెనేమొ
గౌతముం డనెడి సిగ్గరితనమ్ము
తన పాటు చూడఁగా మనసొప్ప కప్పుడే
విడిచిపుచ్చు నఁటన్న వెఱ్ఱి యాస
తన చేతి యమృతపాత్రము బోరగిలఁ ద్రోసి
నతఁడెకా యన్న రవ్వంత యూసు
పూజ్యపాదుని దెసఁ బొడమిన తన చెట్ట
భావమ్మునకు నాత్మ పాపశంక

యొక్కటొక్కటిగాఁ బుట్టి, యొకటి నొకటి
పోలియఁగాఁజేసి, యంతలోఁ బొత్తుగూడి,
వెండి పొడసూపి, నందుని పేదమనసు
తాళఁజాలనియంత గగ్గోలుచేసె.

మోయఁగలేని భావభరమున్ వహియించుట నీరసించి కే
ల్దోయిలి బట్టెఁగాని, తటితో "భవ తేనమ" యంచుఁ బల్కలేఁ
డాయెఁ గుమారుఁ డా గురుని, నయ్యనఘుండును జాలి పెంపునన్
డాయఁగవచ్చి, తాఁ గవుఁగిటన్ గదియించి, శిరమ్ము మూర్కొనెన్

వన్నె దొఱంగి, క్రొంజివురు వాడి, కృశించిన లేఁతతీవకున్
వెన్నెలజల్లు క్రొమ్మిసిమి పెట్టినరీతిఁ గుమారనందుఁ డా
యన్న కవుంగిటన్ నిలిచినంతనె కీడ్వడియున్న యంగముల్
క్రొన్నవకంబు సత్తువయుఁ గొన్నటులాయె, మనంబు రెక్కొనెన్.

అమ్ముని యాసీనుండై
తమ్ముని నుపవిష్టుఁజేసి, తనువు నిమిరి, శాం
తమ్ముగఁ దత్కోమలభా
వమ్మున కనురూపమైన ఫణితి నిటు లనెన్.

అంబుధి కంబుజారి యుదయంబునుబోలె, భవచ్ఛుభప్రవే
శంబు విహారవాటికకుఁ జాల మహోత్సవ మానఁటంచు భా
వంబున నెంచి, తోడికొని వచ్చితి నిన్నిటకుం గుమార! దై
న్యంబున మున్నియున్న భవదాననముం గనలేరు భిక్షువుల్.

చూడఁగదన్న! భిక్షువులు శోభనశీలురు, ప్రాణిదుఃఖముల్
చూడఁగలేరు, భూతహితలోలమనస్కులు, సత్యదేవతా
పీడ సహింపలే, రతను పెంపు జయించిన శూరతాఖనుల్,
వాఁడి యెఱుంగనట్టి మృదుభావులు, ప్రేమరసైకజీవనుల్.

తనతోడిదే లోకమని నమ్ముకొని వేఱె
గతిలేని యొకతల్లి సుతుఁ డితండు
స్వయము కోరి వరించి కయికొన్న యొకనవ్య
లావణ్యలహరివల్లభుఁ డితండు
అభిషేకపరిపూతుఁడై మొన్ననే సింహ
పీఠ మెక్కిన రాచబిడ్డ యితఁడు
పట్టినకత్తి దింపక సంగరాంగణ
విహారణం బొనరించు వీరుఁ డితఁడు

మమతలం ద్రెంచి, కాముని మాయ గెలిచి,
రాజ్యలోభమ్ముఁ ద్రోసి, క్రూరత నణంచి,
శాంతులై చేరి నిల్చి రంజలిఘటించి
ధర్మదేవత పాదపద్మముల చెంత.

విడుమర యాధివ్యాధుల,
ఉడుకువ మోహాదికమున, కురుసత్యదయల్
విడిసిన చోటిది; జాలిన్
బడె దేమిటి కన్న ? దైన్యభావము గదురన్.

భవనిదాఘసంతాపముల్ పరిహరించు
సత్యశాంతిదయాదినిర్ఝరులు పొడము
నీవిహారమహాహార్య మెక్కి, యిటులఁ
గంట నీర్వెట్టఁ దగదు నీవంటివాఁడు.

పాఱన్ జూడుము ! శోకమోహభయసంభ్రాంతమ్ము, నీరంధ్రసం
సారారణ్యమునన్ దెసల్ దెలియ కాశాబద్ధమై సారెకున్
గ్రూరత్వమ్మున నొండొరున్ గసిమసంగున్ బ్రాణిలోకమ్ము, హిం
సారంభమ్ము వినా, సుఖం బెటుల లభ్యంబౌ నిటన్ దేహికిన్ ?

భరమౌ నాఁకటిపెల్లునన్ బులి నిజాపత్యమ్ము భక్షింప, సూ
నరులై యానరు లెల్లవారు పరసంతానమ్ము భక్షింతు, రీ
పరహింసారతమౌ జగమ్ము ననుకంపాదృష్టి రక్షింప నెం
తురుగానీ, మన కేమి యన్నటులఁ బ్రొద్దుల్ పుత్తురా రాసుతుల్ ?

ప్రాసాదోపరితలముల
దాసీజనకల్ప్యమానతత్తద్భోగో
ల్లాసలసితాత్ములెల్ల ద
యాసారవిదూరులో ? మహాంధులో ? తనయా !

కానలఁ బచ్చికల్ దిని మృగమ్ములు గ్రుక్కెఁడు నీరు గ్రోలి ప్రా
ణానిలముల్ భరించుకొనవా, నరు లెంతటి జాల్ములోకదా!
జేనెడు పొట్టకై దురితసింధువునం బడి సృష్టియెల్ల దుః
ఖాన ముదుంగఁజేసి నరకప్రతిమాన మొనర్తు రక్కటా!

ఆఁకలిబాధచేఁ జెమట లాఱని గాసికి నోర్చి, ప్రాణముల్
పోకడపెట్టువారి శ్రమముల్ రుధిరమ్ము గడించి యీయఁగాఁ
జేకుఱినట్టి యర్థము లిసీ యని రోయ కెటుల్ భుజింతు వ
న్నా! కృపమాలి, ఘోరకలుషాక్తతఁ దుచ్ఛములైన భోగముల్.

వ్రేఁగయినట్టి వేదనలపెల్లున మున్నె కుసుల్లుగూలి, యు
య్యో! గడికాళ్లతో నొకటి నొక్కటి తాఁచుచుఁ గ్రుమ్ములాడు నీ
లేఁగలవంటి లోకుల మలీమసభావముఁ బాపి ప్రోతురా,
రాగిలి భోగముల్ గుడుతురా? నినువంటి నరేంద్రపుత్రకుల్.

సారథికృత్య మొక్కరుఁడు, సైంధవకృత్యము వేఱొకండు శాం
తారభటిన్ యథావిధి నుపాయముమై నెఱవేర్చి లోకయా
త్రారథముల్ మునీంద్రవిహితమ్మగు గమ్యము చేర్పకోసమై
పాఱుని జన్మముల్, బుడమిపాలుని జన్మముఁ గల్గె నిమ్మహిన్.

బరువు మోయఁగఁజాలు నశ్వములు లేక
ప్రాప్యము నెఱింగి నడపు సారథియు లేక
దారి తప్పెను నేఁటికి నారథమ్ము;
ఎచటఁ బడి కూలిపోవునో యెఱుఁగరాదు.

స్వర్గఫలకాంక్ష రాజ్యవిస్తారకాంక్ష
జన్నము లటంచు సంగ్రామసరణు లంచు
జనులు కురియించు రక్తవర్షమ్ముకతనఁ
దడియుచున్నది భూదేవితనువు కుజ్జ!

పొదుగు విడువని పిల్లపై బుద్ధిపాటి
యడలునఁ దల్లిమేఁక సూనాంగణమున
రాల్చు కన్నీటిబొట్లంకురములుగాఁగ
మొలచుచున్నవి విషవృక్షములు కుమార!

ఆద్యులైనట్టి ఋషులు సత్యం బహింస
ధర్మదేవత రెండు నేత్రము లటంచుఁ
గఱపిపోయిరి లోకసంగ్రహము కొఱకు;
నంధురాలయి యాపె యల్లాడు నిపుడు.

ఊబిలోఁ గాళ్లు దిగఁబడి, యోర మెడను
మలఁచి, బయ లాలకించు గోమాతవోలెఁ
దల్లడిలుచున్న దీ విశ్వధాత్రి, రాచ
బిడ్డనికి నీకుఁ దగునె యుపేక్ష సేయ?

నా తమ్ముండు దయాపయోధి, శ్రితచింతారత్న, మాపన్నర
క్షాతాత్పర్యుఁడు, బౌద్ధధర్మలతికల్ సాఁకంగలాఁ డంచు నే
చేతఃప్రీతిగ నెంచికొందుఁగద, యిస్సీ! పుష్పబాణాగమా
ధ్యేతృప్రాథమికుండవై, తిరుగఁజన్నే నీ కిటుల్ సోదరా!

వకనకలాడు పొట్టకు నింత గంజియే
నొదవని నిరుపేద యుమ్మలికయు
వేఁకియెత్తిన మందు మాఁకు పథ్యము పాన
మరయువారలు లేని యనద మూల్గు
అస్త్రజర్జరితాంగులై రణక్షోణి ది
క్కఱి యేడ్చువారి యాహారవమ్ము
పతివియోగం బేకసుతవియోగము జత
యై పొక్కు నిర్భాగ్యురాలి కూయి

అంధపంగ్వాదులగు వికలాంగులెల్ల
సలుపు గగ్గోలు నేకమై జగతి, శోక
భీకరమహాంబునిధియేచు, విరతిలేక
యడలుచుండఁగఁ జెవిఁదూఁటదా, కుమార!

ఆఁకలిసెకకుఁ గాయమున మాంసాదులు
హరియించిపోవ శల్యములు మిగిలి
పొలుసె త్తి, పాలి, కన్నులగుంట లేర్పడి,
బొర యెండఁగ, బొజ్జ బూరటిల్లఁ
బుడకకాళులతోడ నడయాడు చల్లనఁ
బెరటిలోనికి నేగి బిడ్డఁ డచట
మంటిపెళ్లలు దినుచుంట గన్గొనియును
వలదని వారింప వాకురాక

కుత్తుకల నల్లపూసయుఁ, గుండెలోన
వడ్లగింజయుఁ, గనుల బాష్పములు లేక
కడుపు చుమ్మలుచుట్టఁగా నడలుచున్న
తల్లులం గాంచవో నీవు తమ్ముఁగుట్ట?

అవియుల్ గుండెలు రాతికైనఁ గనుమన్నా! విశ్వదైన్యమ్ము, చా
లవు నీర్వోట్టఁగ వేయికన్నులు, భుజాలక్ష్మల్ వలెల్ బాపకూ
పవిపన్నాత్ముల నుద్ధరింప, వెతఁబాపల్, సేదఁబోకార్ప, మై
నివురల్, బాష్పజలమ్ముఁ బోఁదుడువఁ దండ్రీ! లెమ్ము సజ్జుండవై.

అని బుజ్జవమునఁ బలికిన
విని నందుఁడు, బెదరు సుంత విడిచినమది నా
నన మెత్తిచూచి, గౌతమ
ముని కేమో విన్నవింపఁబోయి మనమునన్.

'వెన్నెల తోడికోడలయి, వీణియపాటకు విందువియ్యమై
సన్నని తెమ్మెరల్ నవతుషారకణమ్ములు సాఁకు బిడ్డయౌ
క్రొన్ననవంటి నా వలపుఁగూడ గురుండు దొసం గొనర్చి, నన్
జెన్నఁటిగాఁ దలంచి నిరసించె, నిఁకేమని మాఱుపల్కుదున్?'

అనుచుఁ జింతించి, యేతాదృశానురాగ
విభవసామ్రాజ్యలక్ష్మియౌ వెలఁదిమిన్న
తలఁపునం బాఱ, ననుతాపతప్తుఁడగుచు
నెనరు నిండిన హృదయమ్ము నిశ్వసింప.

'గురుదేవుఁ డక్కటా! మన
నిరుపమమగు రాగసురధునిన్ దెగనాడన్,
వెఱతు నెదురాడఁగా, సుం
దరి! యీ నా దోసఁగుఁగూడఁ దగు మన్నింపన్.

ఎఱుఁగుదుగాన నందు విమలేంగిత, మీ పదదాసు నేరముల్
గఱుణదలిర్ప సైఁచెదవుగావున వేఁడెదఁగాక, నిష్కృతుల్
దొరకునె నా యఘమ్ములకుఁ దొయ్యలి! నాదొకమాట, యింతకున్
బరులు గ్రహింతు రెట్లు? లతిమానుషముల్ మన కూర్మిపేరుముల్.'

అనుచుఁ జింతాపరంపరలందు మరల
మునుఁగు నందునివై ఖరి పోల్చి గురుఁడు
'మనసు దాఁపఁగ నేల? యీ మౌనముద్ర
వడలి ననుఁ గాంచుమన్న! నీ వదన మెత్తి.

నీ నా సందున నేటికీ యరమరల్? నిక్కమ్ము దెల్పంగదో
యీ! నా పల్కు రుచింపదేమొ? మది కేమే నొవ్వు గల్పించెనే
మో? నీ మానస మెట్లొ? నా కెఱుఁగరాదో? యాప్తు లెవ్వారు, తం
డ్రీ! నాకన్నను నీ' కటం చనునయించెన్ బేర్మి దైవారఁగన్.

ఇది
షష్ఠ సర్గము

దగదీఱ నీరమ్ముఁద్రావి యోలలనాడ
రారయ్య! యో బాటసారులార!
చల్లని యీ తరుచ్ఛాయల సేదదే
ఱఁగ విశ్రమింపరారయ్య! సుంత
ముగ్గిరాలిన ఫలమ్ముల నారగింపర
య్య! మాకు నాత్మీయు లైతి రింక
అడ్డమాకలులేక యాడుఁడు పాడుఁ డు
య్యెలలూఁగుఁడు సంశయింపవలదు

కేళిదీర్ఘిక కలవలు గూలఁద్రోసి
చూఱవదలితి నలుఁగులు పాఱవిడిచి,
అరమరలులేక కొంచక యనుభవింప
రమ్ము! రాయంచలార! భృంగమ్ములార!

ధర్మసంవాదము

అల్లన నిల్చి రాకొమరుఁ డానతుఁడై, తొలుదొల్త సుంత తొ
ట్రిల్లియుఁ గొంకొకింత యధరీకృత మైనకొలంది మాటలన్
దొల్లిటి మాధురీమహిమ దోఁపఁగ నంజలిపట్టి, 'సైఁపఁగాఁ
జెల్లుఁ బ్రభూ! నను, జనవుచేఁ బొరపొచ్చెపు మాటలాడినన్.

ననుఁ గాముకమాత్రునిగా
మనమునఁ దలపోసియేమొ, మదనాగమతీ
ర్థునిగాఁగ నానతిచ్చుట?
వినవలతున్ గురుఁడు నాదు విన్నపము దయన్.

ఎలదేఁటి రెక్కతుద పైఁ
బొలసినఁ గసుగందు మల్లెమొగ్గకుఁ దులయై,
తొలిసంజ నూత్నరుచులన్
గలకలమనినవ్వ వలపుఁ గాదనఁదగునే?

పొచ్చెమెఱుఁగని భావముల్ పొందిపొసఁగి
వలపునెత్తావు లీనెడు భాగ్య మల్ప
మగునె గురుదేవ! – నీ చెప్పినట్లు–శోక
బహుళమైన యనిత్యప్రపంచమందు.

చింతల్ సేరని తా, వుదారగుణముల్ శిక్షించు నాచార్యక,
మ్మంతశ్శత్రుసమాజమున్ దొలఁచు దివ్యాస్త్రంబు, నద్వైతభా
వాంతేవాసి, కృపాలతల్ మొలచు పా, దానందనిష్యంది, స
ర్వాంతర్యామిగదా, మహాప్రణయభావావేశ మోగౌతమా!

భానుకోటిప్రభాభాసమానమై, స్వ
తంత్రమై నిల్చు నానందధామమునకు
సంతతవసంతసుఖదమై జరగుఁగాదె
తాపహరమౌచుఁ బ్రేమఘంటాపథమ్ము.

ప్రియజనవిహీనమైన జీవితము మొరడు,
ప్రణయమాధురి గ్రోలిన బ్రతుకు దివస
మాత్రమేనియుఁ జాలుఁ, బ్రేమమ్ములేమి
కన్న నిప్పచ్చరము వేఱె కలదె దేవ!

స్వరచయమ్ము లొండొంటిని బెరసి రాగ
రసము లీనెడుపగిదిఁ, బరస్పరమ్ము
భావములు గూడి రాగమ్ము ప్రభవమందుఁ;
దీయతలఁపులు మొదలంటఁ ద్రెంచుటెట్లు?

ప్రహారి చరింపుచున్ దిగిచిపట్టెడు నొండొకటిన్ సతమ్ము నీ
గ్రహములు ప్రేమసూత్రముల, రాగవశంవదవృత్తి గాద! దు
స్సహబహుళాధ్వయానముల శ్రాంతి యెఱుంగక కుడుల్ చరించు న
న్వహము వియోగభారవహమైన దయావహగీతికారుతిన్.

వివృతతరంగబాహుఁడయి, విశ్వము నాత్మపృథూపగూహన
ప్లవమునఁ దేల్చుఁగాఁ దివురు వారిధినాయకుఁ డైక్యభావసం
భవదనుభూతిసౌఖ్యరసభావనఁ జేసికదా మహాత్మ! యీ
భవవిషపాత్రలోఁ బ్రణయభాక్కుల కందు మరందబిందువుల్.

అకలుషమైన ప్రేమ కిరవై, నురుఁగుల్ వెలివాఱుచున్న స్ఫా
టికమణిపాత్రలోపల నటించు నిజప్రతిబింబదర్శనో
త్సుకసుఖమున్ వినిశ్చలతఁ జూఱఁగొనంగల నేర్పరుల్ గదా!
సుకృతులు, వారి కీభవము సుందరమై శివమై కనంబడున్.

విరియఁగఁ జూచెడు దేవ! ప్రేమసుమముల్ విశ్వమ్ము; నా కొక్క క్రొ
వ్విరి మారందధురీపరాగసుషమావిర్భావమానోజ్ఞమై
దొరకెన్, నాయెద నద్ది రాగరసమాధుర్యమ్ములన్ నింప, ద
బ్బఱి కావుల్ మెయిఁ గప్పు మాత్ర ముకుళీభావమ్ము సంధిల్లునే?

వసివాళ్వాడ, దొకప్పుడుఁ
గసుగందదు, మేల్మిచాయ కగ్గదు, కావుల్
కొసరదు, మరందము చిలుకును
విసువక యెదఁ దాల్తు నట్టి ప్రేమసుమమ్మున్.

తెలియనివాఁడఁ గాను గురుదేవ! జగజ్జనజీవనమ్ము క
శ్మలతరుఁ దావలంబయి, రుజావికలంబు, జరాపరీతమై,
కలుషలతాలవాలమయి, కాఁడును బీడయి, శోచనీయమై,
గులగులలాడు పుర్వులకు గూఁడయి మృత్యుముఖమ్ముఁ జొచ్చుటల్.

బుడగలవంటి తుచ్ఛసుఖపూర్తికి లోభము సెంది, యామిషం
బెడలిన యెమ్ము గాంచి కలహించెడు కుక్కలగుంపువోలెఁ బా
ల్పడిరి జగజ్జనుల్ ప్రణయలాస్యకళోచితరంగమైన యీ
పుడమి సమస్తమున్ బ్రధనభూమి యొనర్పఁగ నష్టబుద్ధులై.

నాకీ లోకముతోఁ బనేమి, వినుమన్నా! పాలమున్నీటిలో
నేకాంతమ్మగుచోఁ బ్రవాళములచే నేపారు ద్వీపమ్ములో
నాకుల్ రాలని పూలు వాడని వసంతారామమధ్యమ్ములో
రాకాచంద్రసహస్రముల్ వెలుఁగు హర్మ్యాగ్రమ్మునం దొక్కటన్.

నాకుం బ్రాణము ప్రాణమైన చెలితో నానాసుఖమ్ముల్ లతా
నీకమ్మై పెనఁగొన్న డోలికలలో నిఃఖేదదివ్యామృత
స్వీకారమ్ము భజింపుచున్ సమయముల్ సీమల్ వెసన్ దాఁటి, యే
కాకారమ్మును నిత్యమై నెగడు నయ్యానంద మర్థించెదన్.

అని యుత్కంఠ దలిర్ప నందుఁడు స్వకీయప్రేమసిద్ధాంతముఁ వినిపింపఁ, సుగతుండు తద్వదనముఁ వీక్షించి, మందస్మితం బును బెఁ జాలియు జాలువాఱ, 'హృదయంబుఁ విప్పి మేల్సేసి తో తనయా! వన్నెలుదేఱు నీ ప్రణయతత్త్వం బెల్ల నాలించితిఁ.

అఖిలజంతుసామాన్యమా నాత్మసౌఖ్య
లోలతయె పెద్దగాఁ జవులూరఁ జెప్పి
తింతదూరమ్ము, కామమోహితుల కెల్ల
నెంత చక్కని యుపదేశ మిది కుమార!

హద్దుమీఱిన విషయవాంఛాళిఁ దవిలి
పరువులిడు మానసహయమ్ము పజ్జ నరుగు
భావనన్ బట్టలేక, స్వప్నములు గిలుకు
కవుల వ్రాఁతలు చదివితోకాక నీవు!

ఆ తరుశాఖలఁ ఫలచయమ్ములు మెక్కుచు, వింతవింతలౌ
చేఁతలుఁ బల్కు లొండొరుల చేతములఁ గరఁగింపఁ గామసం
ప్రీతి ఘటింపుచున్న విరుమేనులు నొక్కటిచేసి, చెప్పు మా
క్రోఁతులజంట సౌఖ్యమునకుఁ సుత! యేమని పేరుపెట్టెదో?

లేదు కుమార! తన్మిథునలీలకు మర్త్యమనోజకేళికిఁ
భేద, మలీకసౌఖ్యములు పెక్కులు భావనచేసి, భ్రాంతిలో
నీఁదుచుఁ బెద్దపేరు లిడి, యిద్దియె నిత్యము సత్య మందు; వు
న్మాదముగాక, ప్రేమ మగునా, పరువంపు నిగారపుంబసల్?

అందగాఁడవు, కోమరుఁబ్రాయమున నున్న
రాచబిడ్డవు గావున రాగభోగ
ములు కొనల్సాఁగి క్రొన్ననల్ పూచుఁగాని
పరువమిది నీకుమాత్రము తిరమఁటోయి?

వించుక నీ సతి సార్థకాఖ్యయనుచుఁ వేనోళ్ల, నీ రూపమున్
గంచుఁ డెందము విందుగా, మధురవాక్యస్ఫూర్తి నీ నెయ్యపుం
జందం బెల్ల నుపన్యసించితివి, వత్సా! యింతకుఁ వాసియౌ
సౌందర్యమ్మును, రక్తి యొండొకట విశ్వమ్మందు లేదందువో?

ఆ కపిచాన తత్కపికి నందపుఁ బెన్నని, నీలతాంగియుఁ
నీకు వరాలమూట, మఱి నిర్జర కాంతల నిత్యయౌవనా
స్తోకవిలాసవిభ్రమరుచుల్ చవిసూచినఁ, దక్కరూపముల్
చీఁకటితోడఁబుట్టువు లిసీ! యనిపించుఁగదోయి, కంటికిఁ.

తనయా! తాదృశమైన యచ్చరల సౌందర్యమ్మునుఁ నాశమై
చనుఁ, బ్రేమింతువు నశ్వరమ్మయిన యీ చక్కందన మ్మీవు, ని
త్యనవీనమ్మును, నాత్మభోగ్యమును, సత్యంబైన సౌందర్యముఁ
గనరాదే? విషయప్రపంచమునఁ గాంతుల్ పండ వెవ్వారికిఁ.

గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ బొదివికొంచఁ బని లేదు, వియోగబాధలఁ
ముచ్చముడుంగఁబోవదు, కనుంగవకుఁ మఱి వీనుదోయికిఁ
మెచ్చుఘటింపఁ గోరదు, నిమిత్తము వేఁడ, దొకప్డు మాఱ ద
య్యచ్చపుఁబ్రేమ మేఁక? విషయాదివికారము లేఁడఁ బుత్రకా?

ప్రేమము ప్రేమమం చురక పెద్దనుడుల్ వచియింతు వీవు, ని
ష్కామము నాదు ప్రేమమని చాటెదు, నిన్నొక పృచ్ఛ చేసెదఁ;
గామవికార మించుకయుఁ గల్గదయేని కుమార! చెప్పు మా
ప్రేమకు నాటపట్టయిన ప్రేయసికై యిటు లేల పొక్కెదో?

ఆలి చేలచెఱంగె యఖిలవసుంధరా
వలయమ్ముగా నెంచి ప్రహరిదిరిగి
మగువ కటాక్షదామమె విశ్వసామ్రాజ్య
పట్టమ్ముగా ఫాలపట్టిఁ జేర్చి

చాన కేలుంగవ సత్యధర్మములుగా
భావించి నిజకరద్వయి ఘటించి
విరిబోఁడి నెమ్మోముసిరి మోక్షలక్ష్మిగా
హృదయమ్ము చూడ్కు లం దిరవుకొల్పి

మోహితాత్ముఁడవైతివి, ముగుదతలఁపు
లుజ్జగింపుము తనయ! యీ ముజ్జగమ్ము
నాత్మసంసారముగ నెంచు నలఘుచరిత
కాస్పదుండౌట లెస్స నీయట్టివాఁడు.

హృదయతటములఁ బొరలిపాఱెడి త్వదీయ
ప్రణయసురధుని విష్టపత్రయము నొకట
జాలిమై ముంచియెత్తినఁ బోలుఁగాక
యంగనామాత్రసమభిషేకార్హమగునె?

విరియంబూచెడుఁ బ్రేమపుష్పముల నీ విశ్వమ్ము నిక్కమ్మె; క్రొ
వ్విరి నీ వొక్కటి పుణ్కి తాలిచితి వుద్వృత్తానురాగమ్ముమై
నురమం, దయ్యది వాడి రాలునపు డయ్యో! కంటక మ్మొండు ని
ష్ఠురతన్ నాటును, దానిఁ బుచ్చఁగల వెజ్జున్ మున్నె యోజింపుమా!

ఇన్ని పూవులుండ నీ వొక్కపుష్పమ్ము
పుణుక నేల? యెడఁద ముల్లు నాటి
తాపమంద నేల? తనయ! మమత్వదో
షమ్మె శోకకారణమ్ము సుమ్ము.

కడుపుదీపియుఁ, బితృభక్తి, కాంతమీఁది
నెయ్యమును, నెచ్చెలులపట్లఁ దియ్యఁదనము
'నా' యనెడు విత్తునం బుట్టి నాశమొందు;
మమత లేనట్టి ప్రేమ నిత్యము, కుమార!

ఎవ్వనికి వాఁడు, 'తా'నను నిష్టదైవ
మునకు నాలయమును గట్టి పూజసల్పు;
గాలియు వెలుంగుఁ జొరని తదాలయమునఁ
జివుకు దేవుని చెఱ మాన్పఁజెల్లు నీకు.

"తా" నొక గడ్డకట్టుకొని తత్పరతన్ శిలలై నశించు న
జ్ఞానుల కేడనోయి సుఖసంగతి! తాఁ, దనయాలు, నాత్మసం
తానము, తోడఁబుట్టువులు, తల్లియుఁ దండ్రి, కులమ్ము, దేశమున్
మానవు, లెల్లప్రాణులు కుమార! సమస్తముఁ దాను గావలెన్.

కొడుకులు లేని వారలకుఁ గూరిమిబిడ్డవు, మాతృహీనులౌ
బుడుతలకెల్లఁ దల్లివయి పోషణసేయుము, 'నా' యనంగ లే
కడలెడు దీనులన్ మనుపు, మార్తుల కాదరువై భజింపు, మీ
పుడమి దివమ్ము సల్పు మిదెపో, పరమార్థము బౌద్ధజాతికిన్.

నిన్ను గృహమ్ము వీడుమని నే వచియించుట కర్థ మిట్టిదో
యన్న! మమత్వశూన్యమును, వ్యాజవిహీనమునైన ప్రేమ నే
నెన్నఁడు కాదనన్; సుకృతి వీవు, రసార్ద్రము నీయెడంద యీ
తెన్నునఁ బోయి సర్వజగతిన్ భజియింపుము నీకు మేలగున్.

తీయతలఁపులు మొదలంటఁ ద్రెంపుమనుచు
హృదయసూనమ్ము ద్రుంపుమం చే వచింపఁ,
బ్రేమశూన్యము గాదన్న! భిక్షుగణము
జీవకారుణ్యమే మాకు జీవగఱ్ఱ.'

ప్రేమకన్న సత్యము లేదు భిక్షుకులకు
పరమసత్యముకన్న సుందరము లేదు;
లభ్యమైతి సౌందర్యలాలసుఁడ వీవు,
రసమయములౌను మనవిహారమ్ము లింక.

అమ్మహితాత్ముఁ డిట్లు హృదయంగమమౌ గతి, మాధురీధురీ
ణమ్ముగ ధర్మసారవచనమ్ములు పెక్కు లుపన్యసింపఁగా,
నెమ్మన మద్గృహీతమయి నిల్చెఁ దదర్థమునం దొకింత యా
తమ్మునికిన్; నిసర్గనిశితమ్ములు గౌతము ధర్మబోధనల్.

గురునిపాదాబ్జములఁ జూడ్కిఁ గుదురుకొల్పి
'దేవ! భిక్షుకవృత్తి వర్తిల్లునట్టి
స్త్రీజనముగూడ నార్హతదీక్ష గాంచి
బౌద్ధధర్మము పాలింపవచ్చునే **మొ**?

అనతియిందు; న న్వలచి, యాత్మ ననున్ నెఱనమ్మికొన్న యా
చానకుఁగూడ సంసరణసంతరణమ్మగు దారిఁ జూపి య
జ్ఞానమువాపకే నొకఁడ సమ్మతిమై నవధర్మమార్గమున్
బూనఁగ నేర్తునెట్టులు? ప్రభూ! సహధర్మిణి వీటిఁబుత్తునే?

తేటి ప్రసన్నమై మనసు తెల్వివహించెను, శోకమోహముల్
దూరములై భవాంధువునఁ దూలిన జీవుల నుద్ధరింపఁగాఁ
గోరికపుట్టెఁ, దొంటి వలకూర్మికి దవ్వుల నిల్చి వేఁడెదన్,
బూరుషులెల్ల నర్హులయి బోటులుమాత్ర మనర్హలౌదురే?'

కరములు మోడ్చి నందుఁ డిటు గద్గదికన్ దను వేఁడుచుండ, నా
గురుఁ డొకయింత కన్మొగిచి, కొండొక యోజన సల్పి యంతటన్
విరిసిన నేత్రపద్మములఁ బ్రేమమరందఝరుల్ స్రవింప, నా
దరమునఁ గేలు సాఁచి పినతమ్ముని కేలు తెమల్చి యిట్లనున్.

వీనిన్ బెంచినధాత్రి నార్హతిని గావింపన్ దలంపూని, యీ
యానందుండును మున్ను నీవలెనె న న్నర్థించె వేభంగులన్
గానిం డే నిపు డేల కాదనవలెన్; గాంతానిమిత్తమ్ముగా
హానిం జెందక యుండుఁగాక మనధర్మాంకూరముల్ పుత్రకా!

అసదృశమ్మగు బ్రహ్మచర్యవ్రతమ్ముఁ
బాలనమ్మొనరించుచు బౌద్ధధర్మ
మూన నధికారిణులు నుందు రేని, యట్టి
శీలవతులకు నాత్మ్వార్థసిద్ధియగుత.

ఇ ది

స ప్త మ స ర్గ ము

“అద్వైతం సుఖదుఃఖయో రనుగతం సర్వాస్వవస్థాసు య
ద్విశ్రామో హృదయస్య యత్రజరసాయస్మి న్నహార్యో రసః
కాలే నావరణాత్యయా త్పరిణతే యత్ప్రేమసారే స్థితం
భద్రం తస్య సుమానుషస్య కథమ ప్యేకంహి తత్ప్రార్థ్యతే”

అనుజ్ఞ

బాల్యమాదిగ నేర్చి పతిమెప్పు లందిన
గానవిద్యాప్రసంగములు మఱచి
నందుఁ డేఁగిన దారియందె కన్నుంచి
వాపోవు రాచిల్కను బుజ్జగించి
తనకోసమై యనుదినము క్రొత్తఁగఁబూచు
నారామలతల నెయ్యమ్ము మాని
చెక్కుచెక్కను రాయఁ జిత్రించుకొన్నట్టి
ప్రణయచిత్రముల వస్త్రమునఁ గప్పి

చాయకగ్గిన చిత్రమ్ము, సౌరభమ్ము
గోలుపోయిన సుమమునై, గుర్తుపట్ట
రానివిధమున నంతిపురమ్మునందుఁ
గాల మొకరీతి సుందరి గడపుచుండె.

వన్నెగలట్టి యా నగరవాసిను లొక్కొక రేఁగుదెంచుచుఁ
మన్ననమైఁ బరామరికమాటలు పల్కుచు నూరడించుచోఁ
గన్నుల నీరునింపదు, ముఖమ్మున దైన్యము చేరనీయ, దే
మన్నఁ దటస్థభావపరమై బదులాడదు నిర్వికారమై.

'మనసు మరలించుకొనె' నంచు, 'మఱచె' నంచుఁ,
'గాలమే మాన్పు సర్వదుఃఖముల' నంచు,
'మానవతి' యంచు, 'వైరాగ్యమూనె' నంచు
నోటి కొకమాట వీట నాబోటిఁగూర్చి.

ఆదటన్ బ్రత్యహమ్ము శుద్ధోదనుండు
శాక్యమునినూత్నధర్మసంస్థాపనమ్ము
వివరముగఁ దెల్ప శ్రద్ధమై వినుచు, దాని
మననముం జేయు నొంటిపాటునఁ గృశాంగి.

భావించిచూచుఁ దన యం
తేవాసులతోడ శాక్యధీరుఁడు జగతీ
సేవామతిఁ బొనరించెడి
పావనసంచారముల నుపన్యాసములన్.

ధనకనకవస్తువాహన
వనితాతనయాప్తబంధువర్గము నెల్లన్
గొనకొని త్యజించి, గౌతమ
మునివరుమార్గమ్ముఁ బట్టు పుణ్యులఁ దలఁచున్.

గురువరు నాదేశంబులు
శిరసావహించి చేయు శిష్యులలో నె
ల్లరకంటె ముందు హృదయే
శ్వరునిన్ భావించికొని సెబాసని మెచ్చున్.

చిత్రాంబరములు దాల్చెడి విలాసిని క్రొత్త
తెలుపులు నీరుకావులు ధరించు
నెఱికురుల్ ముడిచెడి నేరుపుల్ పూసరుల్
విడనాడి చెలి యేకవేణి దాల్చు
బుద్ధదేవుని ధర్మబోధనల్ కూరిమి
చెలులకు వివరించి చెప్పుచుండు
భిక్షుకుండైనట్టి ప్రియు సత్యరూపమ్ము
భావించి యంజలిపట్టుచుండు

దినదినమ్ము యశోధరాదేవినగరి
కరిగి యటఁ బ్రొద్దుపుచ్చు, నా యన్నదమ్ము
లిరువురిఁ దలంచి నిట్టూర్చు, నింటనున్న
తమ్ముఁ దలపోసి యుత్కంఠ నుమ్మలించు.

సరవిన్ రెండవజామునన్ "భవతి భిక్షాందేహి" యన్ వాక్య ము
చ్చరితంబైనపు డాలకించి చకితస్వాంతంబునం బుట్టు ని
ర్భరముల్, బాష్పజలప్రవర్షణసమర్థంబుల్, భవిష్యత్ప్రథ
స్ఫురణంబుల్, కరుణాప్రమోదభరితంబుల్, భావసంఘాతముల్.

ఆదరనూర భిక్షుకుల కర్చలొనర్చి, విహారవృత్తముల్
సోదెగొనున్, 'సుధాకలశసుందరపాణులు వేల్పువెజ్జు లా
సోదరు లిందు నందు భవశోకమహామయముల్ హరించుచో
నీదెస రారుగావలయు నెన్నడు' నంచు వచించుఁ గొంకుచున్.

పరిచారిక లెల్లరు ని
ద్దురవోవఁగఁ, బ్రోదిచిల్కతో నొంటిగ నుం
దరనందుని ప్రియవృత్తాం
తరహశ్చింతనము సెప్పి తలఁపులు త్రవ్వున్.

'మూఁడులోకమ్ము లొక్కట ముంచియెత్తు
ప్రణయమందాకినిన్ గృహోపవనసరసి
నిలిపికొని యోలలాడఁగాఁ దలఁచు టెల్ల
వీటిఁడితనమ్ము గాదఁటే, వెఱ్ఱిచిలుక!

పారములేని తన్మధురభావసమర్పితపుష్పపీఠిపైఁ
దీరుపుకత్తెనై నిలిచి, 'దేహి' యనన్ వరమిచ్చు వేల్పునై,
కూరిమిదేవినై మెలపుకొన్న ననుం బడద్రోసి విశ్వసం
సారము రాజ్యమేలుకొనసాగెఁగదే తుదిఁ జిల్కనెచ్చెలీ!

కాంతుమది లోఁతు గనక మోఁకాలిబంటి
గాఁదలంచి యుప్పొంగితి, గౌతమర్షి
యంతరాంతరమున నిధు లరసి యెత్తి
శుభ్రమణు లెల్లరకు నెఱచూఱలిచ్చె.

కారుక్రమ్మిన నామనోగహ్వరమున
వెలుఁగు మంగళదీపిక విశ్వమెల్ల
నేఁడు వెలిఁగించెఁగదె, చెలీ! స్నేహపూర
నిర్వికలనిత్యశుభకాంతి పర్వికొనఁగ.

జగముపున్నెము ఫలియించి స్వామి సేవ
లందుకొనుఁగాక, నేను కాదంటినఁటవె?
ఈ యభాగినికింగూడ నించుకంత
పాలొసఁగ కిట్లు వెలిపెట్టనేల? చిలుక!

కాంతుఁడేతెంచు మార్గము క్రొత్తకై సేసి
యడుగుఁదోయికిఁ జల్వమడుఁగు లొత్త
నాతఁ డొనర్చు లోకారాధనమునకు
నుదకమ్మై పుష్పమై యుపచరింప
నార్తసేవాశ్రాంతుఁడగు దయారాశికి
సురటినై చెమ్మటల్ సురుగఁజేయ
నతఁడు విహారకుడ్యములఁ జిత్రించు భా
వములకుఁ బ్రాణార్పణమునొనర్పఁ

దగనఁటే నేను, నెచ్చెలీ! తనకుఁగాని
భాగ్యమిది నాకుమాత్రము యోగ్యమఁటవె?
అడవులకు నేఁగి యిల్లు నా కడవిఁజేసె,
నయ్యడవి దేవళమ్ముఁ జేయనఁటె నేను?'

అనుచుఁ మంతనమాడుఁ జిల్కచెలితో, 'నార్తావనమ్మే కదా
తనకుఁ ధర్మము, ప్రాణిపీడనముపొంతం బోరుగా భిక్షుకుల్,
మనమందఱుఁ దను నమ్మికొన్న నను నిమ్మాడ్కిఁ విసర్జింపరా
దని బోధింపఁగరాదె నీ వరిగి, చిల్కా!' యంచు దీనాస్యయై.

బుద్ధదేవుని శ్రీపాదమూలమునకు
నరిగి శరణమ్ము వేఁడఁగా నాససేయు,
నంత తెగుదారితనము మేలాయటంచు
నుడుగు నమ్మానవతి; యంత నొక్కనాఁడు.

"శరణము బుద్ధదైవము ప్రశస్తపథమ్మగు బౌద్ధధర్మమే
శరణ" మటంచు భిక్షుకుఁడు సౌధపురస్థలి నిల్వఁ గాంచి, సుం
దరి వడిఁ జేరవచ్చి "శరణ"మ్మనె, నంత నతండు పల్కె 'నో
పరమదయామతీ! గురునిపంపున నేఁడిట కేఁగుదెంచితిఁ'

అనుడు, నాయింతి మోమింతయై 'భదంత!
యెంతసుదినమ్ము నేఁడు? నీ కేమి పనిచె?
గురుని కీమందభాగ్యపైఁ గరుణవచ్చెఁ
గావలయు నేఁటి! కిఁక ధన్యఁగానె యేను!'

అనవుడు భిక్షుకప్రవరుఁ డాయమతోడ వచించు, 'సోదరీ!
వినుము, గురుండు నీహృదయవేదన గన్గొని, బౌద్ధధర్మముఁ
గొన మఱియించు నీచరితకుఁ మదిమెచ్చి, యనుగ్రహమ్మునై
నిను నిజశిష్యగాఁ బరిగణించె, నిదే కొనుమమ్మ! దీక్షలఁ.

భద్రమిడుఁగాత! బుద్ధదైవమ్ము నీకు
బౌద్ధధర్మము నిను శోకవార్థిఁ గడవఁ
జేయుఁగావుత! నిన్ను రక్షించుఁగాత!
భిక్షుసంఘమ్ము, శరణమ్ము వేఁడుమమ్మ!

వలవు తెప్ప నెక్కి భవవారిరాశిలో
మునుఁగనున్న మిమ్ము మనుచుపొంటె
వేఱుసేసె గురుఁడు విశ్వదయాహార
తరళియుగముఁ జేయఁదలఁచితల్లి !

నీకయి పొక్కి, నిన్ దలఁచి నీరయిపోయెను, రాగవృంతమున్
జేకొని త్రుంపలేక కడుఁజేడ్పడె, భిక్షుకధర్మమూన క
ట్టాఁకలుపెట్టి నందసుతుఁ డానెన రేమని చెప్ప! నింతకున్
సాకిరు లెల్లభిక్షుకగణమ్ము, గురుండు, విహారభూమియున్.

సత్యసంకల్పుఁడు గురుండు, సాధుహృదయుఁ
డింతకున్ నందుఁ, డీవృత్త మెల్లగతులఁ
గాంచె శుభపరిణామమ్ము; కడమ కింక
నీమనస్వితవేఱ వర్ణింపవలెనె?

అమ్మ! విషయోపరాగమ్మునందుఁ బొనుఁగు
వడిన మీ ప్రేమకణమును భద్రమూర్తి
దేశికుఁడు వెలికిందీసి దివ్యదీప
కళిక గావించి, విశ్వమ్ము వెలుఁగఁజేసె.

బ్రహ్మచర్యవ్రతము సత్యవాఙ్నియమము
జీవకారుణ్యము వహించి, చింతదొఱఁగి
భర్తృసహధర్మము చరించు భాగ్యమునకు
యోగ్యవగుమమ్మ! గురుఁడు ని న్నోముఁగాత!'

అనవుడు, రాగరంజితములౌ నయనమ్ముల మోదబాష్పముల్
దొనదొన జాలువాఱఁ దటితో నతినిర్మలశాంతభావమున్
గని పులువాయు ముత్తియముకై వడి మోము వెలుంగఁ, గ్రొత్తచె
ల్వాన మెయిదోఁగఁ, గేలుఁగవ మోడిచి యచ్చెలి నిల్చె నమ్రమై.

ఇది
యష్టమసర్గము

స హ ధ ర్మ చ ర్య ము

దినదినము నా దయామయి దీనజనులఁ
బిలువనంపించి యిలువేలుపులకుఁబోలె
భక్తిమై నర్చలొసఁగి, యాభరణరాజిఁ
బంచియిచ్చును బ్రీతిసంభావనముల.

విడుదులు గావించు వీధులఁ దిరుగు గో
శ్వానమ్ములకు గృహోద్యానమందు
నింటింట బిచ్చమ్మునెత్తు పంగ్వంధుల
రావించి తనమందిరమున నిల్పుఁ
బథ్యపానములంపు జ్వరితుల, కెచరించి
వెజ్జుల వ్రణితుల వెతలు మాన్పు
మృత్యువు సొచ్చిన గృహము లదృష్టదే
వతవోలెఁ జొచ్చి దుఃఖితుల నోము

నాఁడునాఁటికి గేహ మనాథబాల
కులకు విద్యాలయమ్ము, రుగ్ణులకు వైద్య
శాలయై, ధర్మదేవత శాలయమ్ము
నగుడుఁ, దా నందుఁ బూజరియయ్యె నబల.

'హా' యనెడు పిల్పు వీతేర, 'నో' యటంచు
నుట్టిపడు స్థూలదేహమ్ము నుజ్జగించి
యా తపస్విని శబ్దమాత్రానుమేయ
తనుతరాకృతి దాల్చు భూతదయవోలె.

తళతళమను తొంటితనువు కృశించి
ప్రసన్నశాంతద్యుతి సంపతిల్ల
సౌయ్యార మెడలిన యొసపరినడక
శార్తత్రాణపరత సంభ్రమముఁ గలుప
వతనుసంజీవనమైన వెళ్ళుఁజూపు
నిర్వికారత నిండునెనరుఁ జింద
దరిలేని హృదయసౌందర్యసేకమున
విశ్వమెల్ల రసమయత్వమ్ముఁ దాల్ప

సస్మితాననకాంతి వత్సలతఁ గురియ
సన్నకావి ధరించి యా సౌమ్యభావ
చొచ్చు దుఃఖాంధతమసమ్ము చొచ్చినట్టి
యెడలు పరికించి క్రొంబ్రొద్దుపొడుపువోలె.

ఒకనాఁటి సందెచీఁకటి
మొకమున నాయమ గృహాభిముఖయై చనుచో
వెకివెక్కియేడ్చుచుఁ బా
లకుఁ డొక్కఁడుఁ డడ్డమై నిలంబడి త్రోవన్.

తనుఁ గాంచినంతనే గ్ర
క్కునఁ జేరఁగవచ్చి, కావికొంగు కరమునన్
గొని లాగుచు, వెన్కకు ర
మ్మనుచున్ జేసాఁపి చూప నాయమ కరుణన్.

ఒకకేలఁ గనులు నులుముచు
నొకకేలన్ దన్ను లాగుచుండిన యా బా
లకు చుంచు దువ్వి 'శోకిం
పకుమన్నా! యేను వెంటవచ్చెద' ననుచున్.

దీపికోజ్జ్వలవిపణివీథిం దరించి,
ధనికులు వసించు వాడలు దాఁటి, యంతఁ
గారుచీఁకట్లఁ దేలు కుటీరపాళి
లోన దుర్గంధిలపుసందులోనఁ జనుచు,

చితచితలాడు నీరమునఁ, జేఁపలకంపునఁ, బందిముట్టియల్
కతికెడి చప్పరింపులను, గైకుయిలాడెడు కుక్కకూఁతలన్
బ్రతినినదించు దర్దురరవమ్ముల, నీఁదరమోఁతలన్ దరి
ద్రత తలపేలు గ్రుక్కికొను తావులలో వెలివాడ చక్కటిన్

ఒకగుడిసెలోనికిన్ బా
లకు వెంటం జొచ్చి, తైలలవపుష్టమ్మౌ
మకమకని దివ్వె వెలుఁగున
నొకట సమాసన్నమరణ నువిదన్ గాంచెన్.

కావులు గట్టియున్ దరుణకంజహితుం బురుడించువాని, దుః
ఖావిల నొక్క బాలను దయామతి నక్కునఁ జేర్చి ముంగురుల్
బ్రోవిడి ముద్దుగొం చవలిమోమయి నిల్చినవాని, భిక్షు న
ప్పావని గాంచి "బుద్ధభగవానుఁ డగున్ శరణమ్ము మా" కనెన్.

ఆపలు కాలకించి యతఁ డాయమఁ గన్గొనెఁ, గాంచె వానిమో
మాపె, పురఃప్రసారితములైన కరమ్ముల, నారవిచ్చునా
సాపుటనేత్రయుగ్మములఁ జయ్యన నొండొరు డాయఁబోవువా
రై, పదయుగ్మ మెత్తియును 'హా' యని నిల్చి నిరుద్ధచిత్తులై.

'ప్రాణమా' యంచు నొండొరుఁ బల్కరింప
సాఁగి, 'ప్రా'మాత్రపర్యవసన్నములగు
నెలుఁగులు గళమ్ముఁ దగులఁ, దా మెట్టకేని
యనిరి 'గచ్ఛామి బుద్ధం శరణ' మటంచు.

అనిలవశమ్మునన్ క్షుభితమయ్యెను వెండియు నంతలోన శాం
తినిగొని కల్తదేఱి ప్రకృతిస్థములైన కొలంకులట్లు నె
మ్మనములు దేఱఁ, జూపులను మాఁటిన మబ్బుతెరల్ తమంత నం
తన తెరలన్ నిలంబడిరి నందుఁడు సుందరియున్ బ్రసన్నులై.

పిదప మంచములోని యా పేదరాలిఁ
గాంచి చెటియొకదెస నిల్వఁ, గాలమహిమ
ఘంటికానాదములు వీనుఁగవ నదింప
నాపె కనువిచ్చి నలుదెస లరసికొనుచు.

చెంత నిల్చియున్న చిన్ని నిసుంగులఁ
జేరఁదీసి, నందుచేతియందుఁ
గూఁతుహస్త మిడియెఁ, గొమరునిహస్తమ్ము
సుందరీకరమ్మునందు నిడియె.

పిమ్మట వారిహస్తములు, బిడ్డలపాణియుగమ్ము లాత్మహ
స్తమ్ముల నూఁది, కన్గొనల జాఱు ముదశ్రులతోడ దీర్ఘదీ
ర్ఘమ్ముగ నిశ్వసించుచు సుఖమ్ము మెయిన్ గనుమోడ్చె, నంతలో
సమ్ముఖమందు నిల్చె భవసాగరపోతము గౌతమర్షియున్.

'శరణము బుద్ధదైవ' మని సాఁగిలి మ్రొక్కిన నందసుందరీ
శిరముల దీవనల్ కురిసి, చెంతను నిల్చిన బిడ్డలిద్దఱన్
జెటియొక చంక కెత్తికొని, చిర్నగ వాననసీమఁ దోఁప, నా
దరమునఁ బల్కె నగ్గురుఁడు తచ్చరితమ్మున కెంతొ మెచ్చుచున్.

'తెక్కలించితి మున్ను నేనొక్కనందు
సుందరీ! ధర్మసోదరీ! చూడు మిదిగొ!
ధర్మసోదరు నొకనందు, ధర్మతనయు
నొక్కరుని బాలనందు నీ కొసఁగుచుంటి.

సుందరి బాహుబంధమునఁ జొక్కి నినున్ గొనిపోయినాఁడ నో
నందకుమార! నాఁ, డిదిగొ! నా ఋణమీఁగితి ధర్మసోదరిన్
సుందరి, నీ యనాథశిశుసుందరి నేఁ డిడుచుంటి నీకు, నా
నందము సుందరమ్మయి కనంబడుఁగావుత సృష్టి మీకిఁకన్.

మిత్తి మొగమ్ము సొచ్చియును మీకయి వెన్కకు నేగుదెంచి యీ
యుత్తమురా లొసంగెఁ దనయున్ దనయన్ మఱి కైకొనుండిదే!
మిత్తిప్రసాద మీమిసిమిమీఁగడలన్, దొలినాఁటి కూర్మి రే
కెత్తి యనాథవత్సలత కిమ్మయి చూలయి పండుఁగావుతన్.

ఎందఱో నందులున్ మఱియు నెందఱొ సుందరు లిట్టిదీనులా
కందుల, మంటిపుట్టువులఁ గాచి, యఖండము నవ్యయమ్ము నా
నందముఁ గొంద్రుగాత'మని నందుని సుందరి కిచ్చె, సుందరిన్
నందున కిచ్చె, దివ్యకరుణామయుఁ డగ్గురుదేవుఁ డాదృతిన్.

సుందరీనందు లా బాలనందసుంద
రీకరాబ్జాతముల నూఁది, వ్రేఁకనై తొ
లంకు నానందవశత గళమ్ము లెత్తి
జయముపాడిరి దేశికస్వామి కిట్లు.

బుద్ధాయ మహితప్రబోధాయ వైరాగ్య
భవనాయ దేవ! తుభ్యం జయోస్తు
కలికల్మషహరాయ కారుణ్యలతికాల
వాలాయ దేవ! తుభ్యం జయోస్తు
నిర్జితహింసాయ నిర్మితధర్మప్ర
పంచాయ దేవ! తుభ్యం జయోస్తు
త్యాగస్వరూపాయ దశదిశాగతశిష్య
భజనాయ దేవ! తుభ్యం జయోస్తు

ఆర్తసంరక్షకాయ తుభ్యం నమోస్తు
పరమసత్యవ్రతాయ తుభ్యం నమోస్తు
దీనజనబంధుమిత్రాయ తే నమోస్తు
విశ్వకళ్యాణకరగురవే నమోస్తు.

ఇది
నవమసర్గము

బంధువు లేకమానసులు బాల్యసఖుల్ సహపాఠులున్ సమ
స్కంధులు, పింగళాన్వయుఁడు కాంతుఁడు, కాటూరి వేంకటేశుఁడున్
సుందరనందరాగరసశోభితవృత్తము, రమ్యతత్త్వ మీ
సౌందరనందసత్కృతినిసల్పిరి దేశికుఁ డిచ్చ మెచ్చఁగన్.

భావమొక్కఁడుగాగ భావనయొక్కఁడై
రసభావపరిణతి యెసఁగఁజేసి
సరసార్థమొకఁడుగా శబ్దమింకొకఁడయి
శబ్దార్థసామరస్యము ఘటించి
సూత్రమొక్కఁడుగాక చిత్రణమొక్కఁడై
ప్రాణవత్పాత్రముల్ పాదుకొల్పి
తెరయెత్తుటొకఁడుగా తెరదించుటొక్కఁడై
రంగనిర్వహణమ్ము రక్తిసిల్పి
సుందరీనంద జీవితానంద మట్లు
పరమమగు కోటికెక్కిన బంధుభావ
మిత్రభావము లిమ్మోయి మేళగించి
సృష్టిజేసితి మీ కావ్య శిల్పమూర్తి.

సౌందరనందము
సర్వమును
సంపూర్ణము.

కృతిస్వీకారము

శ్రీకళ్యాణ పరంపరల్ పరఁగుతన్, సిద్ధించుతన్ గోర్కు, ల
స్తోకం బాయు వెసంగుతన్, రుచిరమై లోకంబు వర్ధిల్లుతన్
నీకు న్నీకును, మీకు నిర్వురకు సుస్నేహమ్ముతోపాటు ల
క్ష్మీకాంతాహ్వయ? వేంకటేశ్వరకవీ? చెల్వారుతన్ సంపదల్

ఎవ రేమిచ్చిన స్వీకరించుకొఁజకే యీపీఠ మేనెక్కి, యు
త్సవసందర్భసమాగతుల్ సలుపు సత్కారమ్ముతోపాటు మీ
కవనమ్మున్ గృతిఁగొంటి సంతసముమైఁ, గళ్యాణసంపత్తి మీ
కవినాభావముగా ఘటించుటకునై యాశీస్సు లర్పించుచున్.

చంపకమిచ్చి, యుత్పలమొసంగి, మదేభముఁదెచ్చి నేఁడిటన్
సంపదఁబట్టి నాకిడిరి సత్కృతులెందఱొ యింతమాత్రఁ జా
లింపక యింకఁ గొన్నిటి లలిన్ గలయంగ లగించి మీరు మ
న్నింపఁగఁడంగు లెవ్వరికినేని ముదం బుదయింపఁ జేసెడిన్.

కవితావాసన పూర్వజన్మకృతమే ''కస్తత్రసందేహ'' యం
చు విశేషజ్ఞులు వల్కుచుండినను, మీ చూపిందుకున్ వేఱుగా
నవమార్గమ్మునఁ బెట్టి, మీ కవితకు న్నన్ గారకున్ జేసి, మీ
కవితాకన్యకఁ గాన్కవెట్టితిరి సత్కారమ్ము తోరమ్ముగన్.

బ్రదుకుఁడు చిరకాలము సం
పదపొంపిరివోవఁ, గనుఁ డపత్యమ్మును ని
ర్గదమైనదాని, నిఁక మీ
యెద యెందు లగించు దాని నెయిదుఁ డిరువురున్.

'కృతికిఁ మీగురు వే మొసంగె' నని మిమ్మేరేని ప్రశ్నింప, 'స
త్కృతి మాకిట్టులొనర్చె మాగురు' వటంచీపద్యముల్ చూపుఁ, డ
ప్రతిమప్రజ్ఞులు సత్కవీశ్వరులు, 'విద్వాంస్తుష్ట' యన్ వాక్యమున్
స్మృతికెక్కించుక మిమ్ము మెత్తురు కదన్ మీపూన్కి కగ్గించుచున్

'అర్థిని కవయతి కవయతి'
వ్యర్థంబెటులగు నటంచుఁ బలికియు, మది భూ
తార్థ మ్మెఱుంగుకతనఁ 'గృ
తార్థులు మీ'రనుచు మిమ్ము నగ్గింత్రు కవుల్.

చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి.
శతావధాని.

ఇది
యాశీర్వచనము